

DecadeWatch

Ромски активисти
оценяват напредъка на
Десетилетието на
ромското включване

2005–2006

DECADE
WATCH

DecadeWatch

Ромски активисти
оценяват напредъка на
Десетилетието на
ромското включване

2005–2006

Координатор на изданието: Анди Хуперт
Редакция на докладите: Мона Никоара
Редакция и коректура: Мими Димитрова
Превод от английски: Ани Евгениева
Дизайн и оформление: Джудит Ковач, „Креатех“ ООД
Издадено в Унгария от „Креатех“ ООД (Createch Ltd.)
2007

Автори

БЪЛГАРИЯ

Автори

Тони Ташев (Център за развитие на регионални политики)
<toni.tashev@yahoo.com>

Тано Бечев (Център за развитие на регионални политики)
<tanobechev@yahoo.com>

Мониторингът на Десетилетието се подкрепя от Институт „Отворено общество” и Световната банка.

Съдържание

ПРЕГЛЕД	9
Мониторинг на Десетилетието — Предистория	11
Десетилетие на ромското включване	11
Мониторинг на Десетилетието	12
Методология и процес	12
Мониторинг на Десетилетието — Оценка на напредъка на Десетилетието на ромското включване 2005–2015 г. от ромски активисти	15
Какво е Мониторинг на Десетилетието?	15
Какво е постигнато досега?	16
Предстоящо: Дневният ред на правителствата относно Десетилетието за периода 2008–2009 г.	18
Сравнително представяне на постиженията на страните	20
Обобщени данни по приоритетна област	22
РЕЗЮМЕТА НА СТРАНИТЕ	31
България	32
Хърватска	34
Република Чехия	36
Унгария	38
Македония	40
Черна гора	42
Румъния	44
Сърбия	46
Словакия	48

Рамка на Мониторинга на Десетилетието	50
Доклад на страната	
България	59
ИЗТОЧНИЦИ	71
Общи	73
България	74

Преглед

Мониторинг на Десетилетието — Предистория

Десетилетието на ромското включване

През февруари 2005 г. ръководителите на правителствата от България, Хърватска, Република Чехия, Унгария, Македония, Черна гора, Румъния, Сърбия и Словакия предприеха инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005-2015 г.” чрез подписване на следната декларация:

„Надграждайки започнатото от конференцията през 2003 г. „Ромите в разширяваща се Европа: предизвикателства за бъдещето”, ние обещахме, че нашите правителства ще работят за елиминиране на дискриминацията и премахване на неприемливите различия между ромите и останалата част от обществото, както е определено в нашите Планове за действие по Десетилетието. Ние декларираме, че годините от 2005 до 2015 ще бъдат Десетилетие на ромското включване и ние се ангажираме да подкрепяме пълното участие и въвлечане на националните ромски общности в постигането на целите на Десетилетието и да демонстрираме напредък чрез измерване на резултатите и преглед на опитите в прилагането на Плановите за действие по Десетилетието. Ние приканваме и други държави да се присъединят към нашето усилие”.

Като допълнение, всички страни разработиха Планове за действие по Десетилетието в приоритетните области: образование, заетост, здравеопазване и жилищни условия, и по този начин създадоха институционална подготовка за изпълнението на ангажиментите по Десетилетието. Десетилетието спомогна за участието на ромското гражданско общество в разработването на плановете за действие и тяхното изпълнение, включително и в мониторинга на изпълнението.

Мониторинг на Десетилетието

Създаден на принципа на участието на ромите в Десетилетието, Мониторингът на Десетилетието е инициатива на група ромски активисти и изследователи за оценка на напредъка по Десетилетието на ромското включване 2005–2015 г., което стартира през февруари 2005 г. Мониторингът на Десетилетието е подкрепен от институт „Отворено общество” и Световната банка. Тази подкрепа включваше обучение и даване на насоки на изследователските екипи, както и разработване на методологията, осигуряване на редакторска подкрепа и разпечатване на набор от доклади.

Методология и процес

Докладите бяха изготвени от ромски активисти, участващи в ромски граждански сдружения – мрежи от ромски НПО – от повечето страни, макар че в случая на Хърватска и Черна гора докладът беше разработен съвместно с различни неправителствени организации и ромски активисти. Обхванатият период за този първи етап на Мониторинга на Десетилетието е 2005–2006 г., а представената информация е базирана на изследване, извършено в периода от есента на 2006 година и началото на 2007 година. Макар, че акцентът е поставен върху разработки от 2005 г. и 2006 г., анализът също така често включва мерки и политики, които са били представени преди стартиране на Десетилетието и са продължили да съществуват на практика. Членовете на екипа, извършил Мониторинга на Десетилетието, отразяват и своя собствен дългогодишен опит в преглед на политики, насочени към ромите в съответните страни.

Изследването включва преглед на документи – политики, законодателство, независими доклади и проучвания, както и интервюта със служители и представители на гражданското общество. То беше последвано от подробен въпросник, който събира информация за съществени вложения, необходим за успеха на Десетилетието:

- наличие и качество на *плановете за действие* с индикатори и цели, и обвързването им с механизми за проследяване и отчитане;
- *институционална готовност* за изпълнение на Десетилетието, включително и участие на ромите; и
- предприети *мерки на правителството* в четирите приоритетни области – образование, заетост, здравеопазване и жилищни условия, включително за наличните данни и събирането на информация, както и за наличието на антидискриминационно законодателство, съответстващо на това на ЕС.

Мониторингът на Десетилетието е резултат от усилията на екипа и от процеса на интензивно и често взаимодействие. Като първа предприета стъпка бе събирането на целият екип на подробно информиращ и разясняващ методологията семинар през септември 2006 г. През следващите месеци, екипът на всяка страна проведе собствено изследване и подготви

подробен предварителен доклад, който да представя направените открития. Всички доклади бяха редактирани в по-кратки, средно 10 страници на раздел за всяка страна, следвайки стандартизирана сравнителна структура за целите на този доклад. Съкратените раздели за страните бяха предоставени на правителствените офиси на националните координатори на Десетилетието за коментари и техните корекции бяха отразени. Финалният доклад, включително разделите за страните, крайните бележки и резултатите в страните бяха дискутирани с редакторския екип в гр. Будапеща през април 2007 г. Главата „Преглед” в този доклад обобщава дискусията и беше изготвена от подгрупа на екипа. Степента на изпълнение включваше както преглед на всеки индикатор, така и проследяване на представянето му в страните въз основа на информацията от докладите на страните. Отделните екипи бяха помолени да предложат степени за оценка, които бяха предмет на дискусия от целия екип.

Мониторингът на Десетилетието цели да съпостави постижението на страните посредством множество индикатори, да проследи напредъка и да идентифицира областите, където всяка страна може да се възползва от опита на друга. За тази цел Мониторингът на Десетилетието разработи механизъм за отчитане на резултатите с оценки от 0 до 4. Най-високата оценка е 4, присъдена за най-добра практика, докато 0 измерва липсата на принос от страна на правителството. Средните оценки разграничават различните степени на въвличане на правителствата в осъществяването на политики, насочени към включването на ромите в обществото. Струва си да се отбележи, че оценката 4 не е непременно четири пъти по-добра от 1 – така 4 отразява нивото на това, което е постигнато. Разликата между 0 и 1 – отразява разликата между никаква дейност и няколко първоначални стъпки и е по-приложима, особено в началото на Десетилетието; докато разликата между 3 и 4 отразява различията между вече напредналата програма на правителството и интегриращата, обширна политика.

Таблица 1: Определяне на оценките на Мониторинга на Десетилетието

ОЦЕНКА	ОБОБЩЕНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
0	Няма дейност от страна на правителството
1	Непостоянни мерки, първоначални стъпки, но не редовни и систематични действия
2	Редовни мерки, но не систематични или равнозначни на програмен подход
3	Правителствена програма, напреднало действие, но липса на интеграционна политика
4	Интеграционна политика, създаване на стандарт за дейност на правителството и ръководство

Оценките на Мониторинга на Десетилетието представят средна стойност на индикаторите – без утежняване от индивидуални такива. Страните с еднакви резултати бяха оценявани еднакво. Прикрепяйки различни стойности, резултатът може да доведе до незначителни промени в общата класация на страните, но няма да промени групирането им, както е направено в доклада. Методологията на подробната карта, информираща за резултатите от Мониторинга на Десетилетието е представена в края на главата „Преглед”.

Мониторингът на Десетилетието е първият принос към измерване на прогреса на Десетилетието и екипът, извършил мониторинга на Десетилетието, признава ограниченията на неговата методология. Първо, Мониторингът на Десетилетието преднамерено само отразява дали правителството предприема съответните мерки. Базирайки се на ограничените данни за резултатите, които от своя страна са незначителни, ако изобщо ги има, на различни национално представителни и редовно събирани данни за ромите във всяка от разглежданите страни – този доклад в действителност не анализира дали тези мерки имат ефект досега. С други думи, Мониторингът на Десетилетието твърди, че измерването на резултатите, например по отношение на увеличеното записване и степента на присъствие на ромските деца, след първите две години от реализацията на Десетилетието може да е твърде ранно, тъй като много от политиките се очаква да бъдат по-скоро дългосрочни или средносрочни, отколкото краткосрочни, в своето влияние. Получаването на оценка, дали съществуват мерки или не, може да бъде достатъчно като първи анализ след първите две години. В дългосрочен план Мониторингът на Десетилетието привежда силни доводи в полза на засиленото събиране на данни за ромите, което ще позволи в бъдеще да се осъществи мониторинг на ефекта от извършеното.

Второто ограничение се дължи на факта, че изборът на индикатори може да бъде предмет на дискусия. Екипът, извършил Мониторинга на Десетилетието, избра набор от индикатори, които са сметнати за съществени за успеха на Десетилетието в постигане на неговите цели. Мониторингът на Десетилетието твърди, че успешното изпълнение на Десетилетието зависи от наличността и качеството на плановете за действие, на правилната институционална рамка и на политиките, приложени от правителствата по четирите приоритетни области, а така също и на систематичността при създаването и изпълнението им.

Трето, Мониторингът на Десетилетието признава, че страните са различни по големина, брой на ромското население, икономически и политически капацитет. Чрез определяне на оценка 4, Мониторингът на Десетилетието се опитва да дефинира най-доброто постижимо изпълнение, по което всяка страна може да измери своето собствено действие по всеки зададен индикатор в сравнение с най-добрите практики. Освен това, има отбелязани пропуски, допуснати във всяка страна. Идентифицирайки ги в една страна в сравнение с друга, Мониторингът на Десетилетието подчертава областите за по-нататъшен напредък във всяка една от тях.

Това е само първата стъпка. Екипът, извършил Мониторинга на Десетилетието, ще работи заедно с правителства, агенции и институции – партньори по Десетилетието за по-нататъшното усъвършенстване на тази методологията и приноса по изграждането на механизми за измерване успеха на Десетилетието. Десетилетието на ромското включване, една безпрецедентна инициатива за насърчаване включването на ромите в обществото, заслужава ефективен механизъм за мониторинг.

Мониторинг на Десетилетието – Оценка на напредъка на Десетилетието на ромското включване 2005–2015 г. от ромски активисти

Какво представлява Мониторингът на Десетилетието?

Мониторингът на Десетилетието е първата оценка на действията на правителствата по отношение на изпълнението на ангажиментите им в Десетилетието на ромското включване 2005–2015 г. Той е творческият принос на ромски активисти в превръщането на Десетилетието в успех. Тъй като Десетилетието цели да даде глас на ромите в процеса на включване, тази оценка беше реализирана чрез коалиции от ромски НПО и активисти от всичките страни, участващи в Десетилетието. Този първи етап от Мониторинга на Десетилетието прави преглед на периода от стартирането на Десетилетието в началото на 2005 г. до края на 2006 г.

Първият мониторингов доклад на Десетилетието оценява правителствената дейност, а не променената ситуация на ромите по места. Като се вземе предвид липсата на последователни и систематични индикатори и данни за резултатите, това първо упражнение се фокусира единствено върху вложеното: Какво са направили правителствата от стартирането на Десетилетието? Мониторингът на Десетилетието обобщава серия от индикатори, които измерват (i) съществуването и качеството на Планове за действие на Десетилетието, включително наличността на данни за отчет на напредъка (ii) институционалните ангажименти по отношение на изпълнението на Десетилетието и дали са били предприети мерки по четирите

Мониторингът на Десетилетието е преглед на напредъка на Десетилетието и на приноса на ромски активисти в превръщането на Десетилетието в успех ...

... който оценява приноса на правителствата, а не ефективността на политиките за ромите ...

... идентифициране
и популяризиране
на добрия опит ....

приоритетни за Десетилетието области. **Този първи етап от Мониторинга на Десетилетието не измерва влиянието и промяната, настъпили за ромите.** Систематичният мониторинг на резултатите, и особено съпоставимия сред страните в момента, е невъзможен поради значителните пропуски в данните. Но все пак Десетилетието има само две години на изпълнение и може да е твърде рано да се оценят резултатите.

В идентифицирането на правителствените дейности сред всички страни, мониторинговите доклади целят да **идентифицират добрия опит** и да подчертаят постиженията, от които страните могат да се учат. Мониторингът на Десетилетието включва в своите анализи и правителствени мерки, програми и политики, които са били представени преди Десетилетието и продължават да съществуват.

... и прави сравнения сред
страните

Мониторингът на Десетилетието е **опит да се сравнят дейностите на отделните правителства** и да се осигури настоящ преглед на това, дали и до каква степен същите са действали според ангажиментите си относно Десетилетието. Той оценява, че страните са различни по големина, както и по броя на своето ромско население и нивото на икономическо развитие и, следователно, може да изискват различни по мащаб усилия. Все пак е важно да се предприемат някакви мерки за политическа воля и проактивност, а така също и да се идентифицират добрата практика и пропуските сред страните и по приоритетните области.

Какво е било постигнато досега?

Последните две години
показват забележителен
напредък ...

Тази оценка разкрива **значителен напредък сред всички страни, макар повече в някои, отколкото в други; а в самите страни – повече в някои области на действие отколкото в други:**

- *Общо, Плановете за действие по Десетилетието и съответните институции са налице* и дейностите са били инициирани в различни степени във всички страни. По специално, има координационни офиси по Десетилетието във всички страни и тези офиси са натрупали важен опит през последните две години.
- Десетилетието е станало *рамката за дискутиране, по отношение включването на ромите, както за правителствата, така и за ромското гражданско общество* във всички страни участнички, въпреки че Плановете за действие по Десетилетието като цяло не са били приети от правителствата като инструменти за изпълнение на политиката.
- От стартирането на Десетилетието през февруари 2005 г. Румъния, а след това България, поеха Председателството на Десетилетието от Унгария. Повечето страни са били постоянно представени по време на заседанията на Международния управителен комитет. С изключение на Черна гора и Сърбия, всички страни са внесли своя принос

в Доверителния фонд на Десетилетието, който финансира съвместна техническа помощ и изграждане на капацитет в подкрепа на изпълнението на Десетилетието.

- Процесът на Десетилетието цели да даде глас на ромите, които да отчетат факта, че са чути повече, отколкото преди стартирането на Десетилетието.
- Въпреки напредъка, Десетилетието все още не е достигнало критичната точка, която ще гарантира успеха. **Повечето правителства мислят за включването на ромите от гледна точка на проекти и непостоянни мерки, а не от гледна точка на програми или интеграционни политики.** Докато Плановете на действие по Десетилетието са били одобрени в повечето страни, изглежда те не информират правителствата по отношение на вземането на решения и планирането на политики в степента, в която трябва.
- Институционалният координационен офис на Десетилетието в много страни често е слабо интегриран с политическите дирекции в ресорните министерства и липсват определяне на реален дневен ред, способности и капацитет за изпълнение. Напоследък правителствата все повече споменават Десетилетието в контекста на собствените си дейности относно включването на ромите, но биха ли могли да направят повече, за да използват Десетилетието и Плановете за действие като средство за систематичен отчет на напредъка.

До сега, всъщност, най-големият пропуск в изпълнението на Десетилетието беше **липсата на данни за ромите – покриващи образование, заетост, здравеопазване и жилищни условия.** Събирането на данни е рядко, нередовно и не е национално представително. Много страни събират данни за етническата принадлежност на лицата, въвлечени в програми, или получателите на услуги, например такива за заетост. Това позволява проследяване на абсолютния брой на включените хора, но не дава възможност да се сравни с останалата част от населението. Това е, следователно, само за ограничена употреба. Национално представителни проучвания трябва да доставят такава информация. В резултат на минало проучване, подкрепено от международни партньори като Световната банка, Институт „Отворено общество”, ПРООН и УНИЦЕФ, сега се знае много повече за изключването на ромите сред страните, отколкото отпреди няколко години. Това, обаче, което липсва през последните две години на Десетилетието, е редовното събиране на данни, за да се проследи напредъкът за включването на ромите в период от време. Само систематичното и редовното събиране на различни и национално представителни данни ще позволи на правителствата да отчетат през 2015 г. резултатите от усилията си по време на Десетилетието. Чешкото правителство настоява пред останалите страни за приемане на текущи ограничения и ангажиране за разработване на рамка за мониторинг и отчет до края на 2007 г.

... Често под формата на непостоянни мерки, които все още не са развити в систематични политики за включването на ромите ...

... и отчитайки тяхното влияние включването на ромите ще стане възможно само ако правителствата генерират национално представителни десегрегирани данни относно ситуацията на ромите

Предстоящо: Дневният ред на правителствата относно Десетилетието за 2008–2009 г.

Определяне на цели
за 2015 ...

Липсата на събиране на систематични данни и неуспеха да се определи достоверна система за отчет на резултатите по време на Десетилетието предполагат спешната нужда от **определяне на обвързани с резултата цели за 2015 г.** Екипът, изготвил Мониторинга на Десетилетието, ще работи с правителствата и партньорите за определяне и предлагане на набор от индикатори и цели, покриващи приоритетните области на Десетилетието.

... Децентрализиране
на Десетилетието ...

Тази оценка на напредъка показва, че докато има положителен правителствен принос, дневният ред на Десетилетието няма да бъде постоянно и систематично трансформиране на действия по места. Връзката между ангажиментите на министър-председателите и дадената отговорност на ресорните министерства и местното ниво е необходимо да бъде засилена. **Крайно необходимо е Десетилетието да обхване това, което се прави от местните власти и ресорните министерства по места.** Докато националните правителства носят основната отговорност за напредъка на Десетилетието, те се нуждаят да **въвлекат общините в Десетилетието и да децентрализират на местно ниво техния политически ангажимент**, изразяващ обещанието на Десетилетието. В повечето страни общините са ключовите доставчици на услуги относно образование, здравеопазване и заетост и е необходимо да водят комуникация с ромските общности. Ако не се признае специалната роля и отговорност на общините в осигуряването на резултати по време на Десетилетието, процесът ще се провали.

... Приемане на две годишни
оперативни планове ...

Тази оценка разкрива, че плановете за действие на Десетилетието в повечето страни продължават да съществуват като документ, който информира за създаването на политики и дейността на правителството. Някои страни, обаче, са разработили краткосрочни оперативни планове. В интерес на подкрепянето на конкретна дейност е важно тази практика да се използва във всички страни. Следователно, като следваща стъпка е желателно правителствата да одобрят двугодишните оперативни планове подкрепени с конкретно финансиране, реална отговорност и капацитет за изпълнение.

... засилване на
координационните офиси на
Десетилетието и развиване
на техния опит ...

Координационните офиси на Десетилетието във всички страни имат развит съществен опит през последните две години и са били основните бенефициенти от международното измерение на Десетилетието. По време на заседанията на Международния управителен комитет и други работни семинари и дейности относно Десетилетието, те са си създали контакти сред страните и са насърчили обмена на добри практики. Важно е опитът на **координационните офиси на Десетилетието да бъде използван на местно ниво и в координация с ресорните министерства.**

... преминаване от проекти
към политика ...

Дейността на правителството твърде често се ограничава до непостоянни мерки, често финансирани или съфинансирани от международни партньори. Само водещите държави на Десетилетието са започнали да се заемат с предизвикателствата му чрез разработване на програми и дори интеграционни

политики. Важно е, че **всички страни преминават от частичен проектен подход към разработване на систематични политики**. В същото време правителствата имат нужда да **правят повече, за да превърнат програмите и политиките си в ефективни инструменти за включването на ромите**. Успехът на такива политики е широко обвързан със степента на включване на самите ромите в процесите на проектиране и изпълнение, особени когато програмите обслужват цялото население и нямат специфична насоченост към ромите. Правителствата също се нуждаят от доказателства, че резултатите на Десетилетието ще станат видими за ромското и не ромското население, че процесът ще е реален.

Десетилетието е паневропейска инициатива за насърчаване на интеграцията на ромите – най-голямото малцинство в Европа – и *средството* за европейския отговор на предизвикателството за ромското изключване. **Страните трябва да спазват своите ангажименти относно Десетилетието в процеса на европейското присъединяване и интеграция, както и да използват наличните механизми.**

Това е обвързано преди всичко с използването на структурни и предприсъединителни фондове на ЕС за интеграцията на ромите, но също така предполагат ефективно партньорство с (други) страни членки на ЕС, Европейската комисия и други европейски институции в разработването на политики за включването на ромите.

Това, което е било разбрано като насърчаване на включването на ромите, често изглежда е било възприемано от правителствата и като потенциално избиращо задължение. Важното е, че това отношение е начинът за подчертаване на политическото лидерство относно включването и равните възможности, и за иновативни начини за промяна на общественото мнение. **Правителствата трябва да представят дневния ред на Десетилетието такъв, какъвто е – инвестиране в националния интерес** и в бъдещия просперитет на обществото, и като цяло – в по-широката европейска и световна икономика. Струва си да се признае, че повечето правителства на страните членки на Десетилетието са се променили от стартирането му и някои страни са постигнали повече, отколкото други, в запазването на движещата сила. Въпреки всичко силата на Десетилетието е в неговия дългосрочен характер, който има преимущество пред индивидуалните срокове на правителствата.

Сравнително представяне на постиженията на страните

Сравнителната оценка на напредъка показва, че такъв има сред всичките страни, но той не е еднакъв и няма страна с еднакво добри постижения по отношение на всички индикатори. Това предполага, че въпреки факта, че някои от тях са пред други в усилията си за изпълнение на Десетилетието, има възможност за всичките страни членки на Десетилетието да се учат една от друга.

... използване на присъединяването към ЕС и интеграцията ...

... и показване на политическото лидерство

Няма страна с еднакво добри постижения във всички области ...

... и различията са обяснени със степента, с която правителствата са развили систематични политики

Различията в представянето, измерени в този доклад, се свързват основно с разнообразните степени на владееене на правителството и правителственото усилие да се премине от непостоянни мерки, често съфинансирани от донори, към систематични политики, подкрепени от бюджетни средства. Оценката на напредъка на Мониторинга на Десетилетието разкрива, че страните попадат в пет групи:

1. **Унгария** е най-напредналата страна, участваща в Десетилетието. Нейната обща оценка е занижена само поради факта, че до края на 2006 г. все още нямаше одобрен дългосрочен план за действие на Десетилетието. Но тя е най-напреднала по отношение на изпълнението в повечето приоритетни области.
2. На значително разстояние от Унгария е основната група, съставена от **България, Словакия, Република Чехия, Румъния и Хърватска**. Техните резултати са много еднакви и петте страни показват смесени постижения с примери на систематични и ограничени правителствени дейности по приоритетите.
3. **Македония и Сърбия** остават малко назад, главно поради тяхното разчитане на мерки, финансирани от донори, в сравнение с водещата роля на правителството в изпълнението на Десетилетието.
4. **Черна гора** остава в предварителен етап на ангажиране и действие относно Десетилетието.

Таблица 2: Сравнителни постижения

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ
1	Унгария	2.29
2	България	1.84
3	Словакия	1.82
4	Република Чехия	1.76
5	Румъния	1.72
6	Хърватска	1.70
7	Македония	1.37
8	Сърбия	1.24
9	Черна гора	0.63

Забележка: Резултатите представени в тази таблица са осреднени за всичките индикатори. Резултатите варират от 0 (най-ниско) до 4 (най-високо).

Методологията за Мониторинг на Десетилетието има резерви ...

Очевидно е, че всяка **оценка на напредъка, базирана само на преглед на това дали правителствата са предприели мерки, има резерви**, тъй като, по правило, тя не може да улови дали тези мерки имат ефект. По нататъшната резерва се основава на факта, че изборът на индикатори може да бъде предмет на дебат. Обаче, Мониторингът на Десетилетието е избрал набор от индикатори, които са ключови за успеха му в постигането на начертаните цели.

Мониторингът на Десетилетието показва, че успехът в изпълнението на Десетилетието разчита както на правилната институционална рамка, така и на правителствените политики по четирите приоритетни области. Следователно, категориите, представени в таблица 2, базирани на поредица от индикатори, покриват:

- наличие на *планове за действие* с индикатори и цели, и обвързването им с механизми за проследяване и отчитане;
- *институционална готовност* за изпълнение на Десетилетието; и
- *мерки на правителствата* по четирите приоритетни области: образование, заетост, здравеопазване и жилищни условия, включително за наличните данни и събирането им, както и за наличието на съответство на ЕС антидискриминационно законодателство.

Най-високата оценка е 4, присъдена за най-доброто изпълнение на практика, докато 0 измерва липсата на принос от правителствата. Както таблица 3 разяснява, средните оценки се променят спрямо различните степени на въвличане на правителството. Струва си да се отбележи, че оценката 4 не е непременно четири пъти по-добра от 1, а 4 отразява нивото на това, какво е постижимо. Разликата между 0 и 1 следователно е по-релевантна, отколкото разликата между 3 и 4.

Таблица 3: Определяне на оценките на Мониторинга на Десетилетието

ОЦЕНКА	ОБОБЩЕНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
0	Няма дейност от страна на правителството
1	Непостоянни мерки, първоначални стъпки, но не редовни и систематични действия
2	Редовни мерки, но не систематични или равнозначни на програмен подход
3	Правителствена програма, напреднало действие, но липса на интеграционна политика
4	Интеграционна политика, създаване на стандарт за дейност на правителството и ръководство

Оценките на Мониторинга на Десетилетието представят средната стойност на индикаторите – без претегляне на индивидуалните индикатори. Страните с еднакви оценки са били категоризирани еднакво. Прикрепянето на различни тегла може да има като резултат малки промени в категориите, но не променя, като цяло, изброените по-горе сравнителни постижения на страните. Детайлната методологична карта за отбелязване на резултата от мониторинга на Десетилетието е представена в края на тази глава Преглед.

Отбелязването на резултатите на страните показва, че **цялостният напредък при изпълнението на Десетилетието попада между оценките 1 и 2 – предполагайки, че непостоянните мерки и някои първоначални стъпки преобладават, но те все още не са равнозначни на систематични програми и интеграционни политики.** Повечето държави показват смесица от силни и слаби страни. Така например, Унгария е

... но се базира на индикатори, които улавят необходимите приноси, за да превърнат Десетилетието в успех

Общата картина: преобладаване на непостоянни мерки и първоначални стъпки и предизвикателство да ги развият в политики

по-напреднала в сравнение с другите страни от гледна точка на прокарването на уместни политики в четирите приоритетни области и би могла да бъде по близо до оценката 3 – ако правителството бе одобрило План за действие по Десетилетието преди края на 2006 г. Същото се отнася и за Румъния, която ще одобри своя План за действие по Десетилетието през 2007 г. Македония е по-напреднала от повечето страни от гледна точка на институционалната готовност за Десетилетието и по-високите оценки по тази група индикатори, но това все още не е трансформирано в систематично правителствено действие. Следните разделения обясняват категоризирането чрез осигуряване на преглед сред приоритетните области на Десетилетието и индивидуалните постижения на страните.

Обобщени данни по приоритетна област

Планове за действие

Планове за действие по Десетилетието с ясни индикатори и цели са ключова добавена стойност за Десетилетието, като тези планове за действие типично осигуряват по-значително фокусиране върху изпълнението, отколкото предишните национални стратегии или програми за интеграция на ромите, включително вземайки предвид ясното отчитане на рамката за изпълнение. Ако те не предвиждат структуриране година по година, такива планове биха били идеално допълнени от краткосрочни (годишни или двугодишни) приоритетни оперативни планове за действие на правителството. Мониторингът на Десетилетието оценява дали страните са приели Планове за действие по Десетилетието (1.1 в картата за отбелязване на резултата) или краткосрочни оперативни планове (1.2), дали има някакъв формален механизъм за отчет (1.3), дали Плановите за действие на Десетилетието включват основни данни (1.4) и дали е имало някакви усилия за разработване на общински или регионални планове за действие (1.5).

Таблица 4: Планове за действие

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5
1	Република Чехия	2.30	3	4	4	1	0
2	Хърватска	1.60	2	2	0	2	2
2	Македония	1.60	1	4	0	0	3
4	Словакия	1.30	2	1	2	0	2
5	Сърбия	1.20	3	2	0	0	1
6	България	1.10	3	1	0	0	2
7	Унгария	0.60	0	0	0	0	3
7	Черна гора	0.60	3	0	0	0	0
9	Румъния	0.00	0	0	0	0	0

До края на 2006 г. повечето страни, с изключение на *Унгария и Румъния*, са приели 10-годишни Планове за действие по Десетилетието – качеството на които, обаче, е различно. Идентифицирани са ясни индикатори и източници на информация, както и правдоподобни срокове само в няколко области на малка част от Плановете за действие по Десетилетието са. Затова е съмнително, доколко те са ефективни при реализацията на държавната политика. В много страни все още има някакво объркване по отношение на това, как Плановете за действие на Десетилетието са свързани с по-ранните национални стратегии или програми за интеграция на ромите. Често властите избират да не използват плановете за действие, както те са били предназначени – като планове с цели, срокове и рамки за отчет. В същото време някои страни са трансформирали общите 10-годишни планове в приоритетна дейност или в оперативни планове, в някои случаи дори са подсигурени с финансиране. Други са работели за ангажиране на общините в Десетилетието. С изключение на *Република Чехия и Словакия*, правителствата все още не са издали формални и редовни публични доклади за напредъка на изпълнението на Десетилетието до края на 2006 г., въпреки че *Сърбия* издаде доклад за напредъка през април 2007 г., а *Хърватска* се очаква да го направи по-късно през 2007 г.

Добра практика: Годишните приоритетни планове на правителството на *Чехия*, които са финансово обезпечени и редовно се отчита тяхното изпълнение, Оперативният план за 2005 г. на *Македония* и неговото действие на общинско ниво, разработването на местни планове за действие от общините в *Сърбия*.

Десетилетието въведе процес на съвместна работа между правителствени органи и ромското гражданско общество относно разработването на планове за действие и наблюдението на тяхното изпълнение, управлявано от Националния координатор на Десетилетието, също и на международно сътрудничество сред страните членки на Десетилетието. По отношение на институционалната готовност за Десетилетието, Мониторингът на Десетилетието оценява дали има Национален координатор (2.1), какво е нейното / неговото място в йерархията (2.2) и дали тя / той е подпомогнат от подкрепящ офис с определен за това персонал (2.3). Прави се и преглед дали има ромско представителство на по-високи нива в правителството (2.4) и дали има устойчив формален консултативен орган, включващ ромското гражданско общество (2.5). Той също така оценява дали ресорните министерства имат специални сектори за включване и достъп (2.6), дали правителството е било представено на заседанията на Международния Управителен комитет (2.7) и дали е внесло своя дял в Доверителния фонд на Десетилетието (2.8).

Институционална готовност
за Десетилетието

Таблица 5: Институционална готовност

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8
1	Унгария	3.13	3	3	4	2	2	3	4	4
2	Словакия	2.94	3	4	3	3	0	3	4	4
3	Македония	2.88	3	3	1	3	4	1	4	4
4	Хърватска	2.75	3	4	2	0	4	2	3	4
4	Република Чехия	2.75	3	2	2	1	3	3	4	4
6	България	2.63	1	2	2	3	3	2	4	4
6	Румъния	2.63	3	2	2	3	0	3	4	4
8	Сърбия	1.25	1	1	2	0	4	1	1	0
9	Черна гора	0.50	1	1	0	0	0	1	1	0

През 2005 г. всички страни определиха Национални координатори на Десетилетието, често на министерско ниво, и позицията продължи да съществува без промяна от стартирането на Десетилетието в повечето страни. Само в *България*, *Черна гора* и *Сърбия* е имало някои промени. Всекидневната координация е делегирана основно на по-високи правителствени служители, които обикновено ръководят офиси с подпомагаш персонал, който управлява Десетилетието и свързаните с него въпроси. Координационните офиси на Десетилетието имат изграден съществен опит през последните години и са важен елемент за потенциалните възможности за изпълнение на Десетилетието в страните. В някои случаи има съмнения сред ромските активисти дали координационните органи на Десетилетието имат реална власт и възможност да окажат ефективна промяна чрез влияние и подкрепа на ресорните министерства в разработването и финансирането на политики, които ще работят за включването на ромите. В същото време, в няколко случая, ресорните министерства са отчетливи, че имат създадени сектори, фокусирани върху въпросите за достъп и включване с капацитет за разработване и изпълнение на политики, засега главно в министерствата, отговорни за образованието. Формалните консултативни органи, включващи ромското гражданско общество, се срещат предимно в *Хърватска*, *Македония* и *Сърбия*, но тяхното влияние върху разработването на политиките на Министерството е различно.

Добра практика: Координационните офиси по Десетилетието на *Унгария* и *Словакия* са в тесни връзки с ресорните министерства. Процесът на въвеждане на ромското гражданско общество в *Македония*.

Образование

В приоритетната област образование, Мониторингът на Десетилетието оценява напредъка чрез преглед на наличността от данни за образованието на ромите (3.1), в мерки за подкрепа на достъпа на ромските деца до предучилищно образование (3.2), основно и средно образование, (3.3) и по-високо образование (3.4), също и в наличността на десеграционни мерки (3.5).

Таблица 6: Образование

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5
1	Унгария	3.80	3	4	4	4	4
2	Румъния	2.40	2	1	3	4	2
3	Сърбия	1.80	2	2	2	2	1
4	България	1.60	2	2	3	0	1
4	Словакия	1.60	0	3	3	2	0
6	Хърватска	1.40	1	1	3	2	0
7	Черна гора	1.30	2	1	2	0	2
8	Република Чехия	1.00	0	2	3	0	0
9	Македония	0.80	1	2	1	0	0

Образованието е област, в която Плановете за действие на Десетилетието са най-развити и убедителни, а правителствата имат най-съществен напредък в предприемането на мерки и политики за подобряване на образователните резултати за ромите. Противно на другите приоритетни области в много страни има преминаване от непостоянни мерки към някаква степен на програма и политика.

Оценката разкрива, че Ромският образователен фонд играе ключова роля в предварителното разработване на политики и програми чрез финансиране или съфинансиране на дейности в много страни. Някаква форма на предучилищна програма има във всяка страна, в повечето случаи под формата на безплатно осигуряване или една година предучилищно образование и понякога са свързани с мерки, специфично насърчаващи достъпа на ромите до детските градини и/или ранни детски програми. Всички страни предоставят в различна степен мерки за насърчаване на достъпа до основно и средно образование, включително и осигуряването на помощник-учители. *Хърватска, Унгария, Румъния и Словакия* също финансират или съфинансират стипендиантски програми за ромски студенти, желаещи да получат по-висока степен на образование. Обаче, ясно определените и скритите бариери за достъп до образование за ромите продължават да съществуват в повечето страни, а те вероятно ще бъдат преодолени само ако правителствата преминат към интеграционни и по-добре координирани мерки, а така също и към систематичното им включване все повече и повече в планирането на политики и предоставянето на услуги.

Има широки различия в степента, в която правителствата са признали сегрегацията между ромските и не ромските деца в училищата и са разработили мерки или политики за решаване на този проблем. Примера на *Унгария* може да покаже на другите страни от Десетилетието как да преминат от вътрешно финансирани или съфинансирани пилотни проекти към стратегическо развитие на правителствени политики за десегрегация.

Заетост

Добра практика: Широкообхватна и интеграционна политическа рамка на *Унгария* за повишаване достъпа на ромите до интегрирано образование.

В приоритетната област заетост, Мониторингът на Десетилетието оценява напредъка чрез преглед на наличните данни за заетостта на ромите и за безработицата (4.1), мерките за насърчаване достъпа на ромите до програми за обучение и преквалификация (4.2), програми за активна заетост, с изключение на обществените дейности (4.3) и програми за самонаемане (4.4).

Таблица 7: Заетост

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ	4.1	4.2	4.3	4.4
1	Унгария	3.00	1	4	4	3
2	Хърватска	1.75	1	3	3	0
2	Сърбия	1.75	2	2	0	3
2	Словакия	1.75	0	2	2	3
5	България	1.25	2	2	1	0
5	Република Чехия	1.25	2	1	1	1
5	Румъния	1.25	2	2	1	0
8	Македония	0.75	3	0	0	0
8	Черна гора	0.75	2	1	0	0

Картината относно мерките и политиките за заетост на ромите варира широко сред страните на Десетилетието. Унгария е най-напреднала в наличието на развит разбираем набор от програми, насърчаващи заетостта за изключените от пазара на труда— достъпни политики и реално създадени за ромите. Другите страни финансират, редовно или рядко, **индивидуални мерки, но често не равняващи се на програма или интеграционна политика.** Дори с институции и мерки, тяхното достигане до ромските общности често остава ограничено. Има скептицизъм сред ромските активисти дали съществуващата преобладаваща заетост и обучителните програми, предлагани сред обществените служби по заетостта, работят за ромите. А отсъствието на адекватни данни в много страни често затруднява оценката на ефективността на програми, които не са специфично насочени към ромите. Програми за самонаемане има в *Унгария, Сърбия и Словакия*, докато в много страни мерките за заетост на ромите са фокусирани върху обществените дейности. Тъй като обществените дейности обикновено са временни мерки, които не целят насърчаването на стабилна заетост, Мониторингът на Десетилетието в своята методология за оценка не взема предвид тези мерки.

Добра практика: Програми на *Унгария* за заетост и обучение. Програми за самонаемане в *Словакия и Сърбия*. Събиране на данни относно заетостта в *Македония*.

Здравеопазване

В приоритетната област здравеопазване, Мониторингът на Десетилетието оценява напредъка чрез разглеждане на наличните данни за здравето на ромите (5.1), наличието на мерки за осигуряване на достъп до здравна грижа за ромите (5.2, например, механизми за здравна защита за неосигурени), в специални здравни програми за ромите (5.3, например, достъп до информация и разгласяване на здравни програми или програми за ваксиниране), и ромски здравни медиатори (5.4).

Таблица 8: Здравеопазване

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ	5.1	5.2	5.3	5.4
1	Румъния	2.75	3	1	3	4
2	България	1.50	2	2	1	1
3	Сърбия	1.25	2	1	2	0
4	Словакия	1.00	0	2	1	1
4	Унгария	1.00	1	1	1	1
4	Черна гора	1.00	1	1	2	0
7	Република Чехия	0.75	1	0	1	1
8	Хърватска	0.50	1	0	1	0
8	Македония	0.50	0	1	1	0

Напредъкът относно осигуряването на достъп до качествено здравеопазване за ромите е по-малък, отколкото в образованието, и повечето страни разчитат на непостоянни и външно финансирани мерки. Запазването на позициите на *Румъния* се дължи на систематичното увеличаване на програмата за ромските здравни медиатори. Някои страни имат свободен достъп до минималния пакет здравни услуги, включително и за неосигурени. В случая на Словакия има законова възможност за насърчаване достъпа на ромите до здравно осигуряване, но има доказателство, че на практика бариерите за достъп продължават да съществуват. Това се случва, когато ромите не притежават гражданство или документи за пребиваване, което се наблюдава особено в страните от бивша Югославия – сред изгонените и бежанците от ромското население. Достигането до общността все още не се преследва често като формална програма. Глобалният фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария се е превърнал във важен инструмент за здравето на ромите. Честите кампании за ваксиниране и превенция са били проведени в резултат на програмите на Глобалния Фонд с ромския компонент.

Добра практика: Систематичното увеличаване на здравните медиатори, а така също и на разгласяването и достигането до здравни програми в *Румъния*.

Жилищни условия

По приоритетна област Жилищни условия, Мониторингът на Десетилетието оценява напредъка чрез преглед на наличните данни за жилищните условия на ромите (6.1), на мерки за преодоляване на нерегистрираните и незаконните селища (6.2), достъп до комунални услуги (6.3) и достъп до качествени социални жилища (6.4).

Таблица 9: Жилищни условия

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ	6.1	6.2	6.3	6.4
1	Унгария	1.75	1	3	2	1
2	Хърватска	1.50	2	2	1	1
3	България	1.25	2	1	1	1
3	Словакия	1.25	2	0	3	0
5	Република Чехия	1.00	1	1	1	1
6	Румъния	0.75	2	0	1	0
7	Македония	0.50	0	1	1	0
7	Черна гора	0.50	1	0	0	1
7	Сърбия	0.50	2	0	0	0

Страните участнички в Десетилетието използват много различни подходи за подобряване на жилищната ситуация на ромите. *Словакия*, например, е въвела жилищна програма, която рискува да запази и задълбочи сегрегацията, например, с построяването на „къщи към по-нисък стандарт“ в сегрегирани населени места. Противоположно на това, Унгария се е опитала да подходи към жилищното предизвикателство в по-широк контекст – чрез обвързване на жилищните и инфраструктурните подобрения с програмите за заетост на ромите. *Хърватска* е разработила систематично физическо картографиране на ромските населени места и е започнала тяхното узаконяване. С изключение на *Унгария*, страните разчитат на непостоянни и/или външно финансирани мерки. Незаконните жилища и несигурното право на собственост, а така също и липсата на адресна регистрация и документи за гражданство продължават да съществуват като пречки за подобряване на жилищната ситуация на ромите в повечето страни. В *Сърбия*, например, избрани отделни общини са взели нещата в свои ръце, докато централните власти все още не са открили решение за ромите без гражданство и документи за пребиваване.

Добра практика: Програма за жилищни условия и социална интеграция на *Унгария*, систематично физическо картографиране на населените места в *Хърватска*, Планът за действие на *България* относно жилищните условия.

Антидискриминационно законодателство

Мониторингът на Десетилетието, също така, оценява наличието на антидискриминационно законодателство сред страните на Десетилетието (7.1). Не е изненадващо, че усилието да се подобри и приеме антидискриминационно законодателство, сравнимо с това на ЕС, е най – напреднало в

онези страни, които се присъединиха към ЕС през 2004 г. и 2007 г. Страните кандидатки изостават. Също така, има и големи разлики относно размера, в който е било използвано антидискриминационно законодателство за ромите. Повечето случаи са в областите на достъп до заетост и достъп до държавни жилища.

Таблица 10: Антидискриминация

КАТЕГОРИЯ	СТРАНА	РЕЗУЛТАТ
1	Унгария	4.00
2	България	3.50
2	Румъния	3.50
4	Словакия	2.00
5	Хърватска	1.00
5	Република Чехия	1.00
5	Сърбия	1.00
8	Македония	0.00
8	Черна гора	0.00

Добра практика: Антидискриминационни закони на Унгария, България и Румъния. Поради обхвата, тази първа част на Мониторинга на Десетилетието не оценявала дейностите по джендър признака, а така също и специфичните правителствени дейности за намаляване на бедността и други мерки, пресичащи се с този на Десетилетието, но има планове да се направи това на следващия етап.

Резюмета на страните

БЪЛГАРИЯ

Предизвикателство за България: Използване на Десетилетието както като политически инструмент и ангажимент, така и като рамка за отчет

Вече два пъти международното внимание е било насочено към България—когато тя е домакин на стартирането на Десетилетието през февруари 2005 и когато поема председателството от Румъния през 2006 г. **Десетилетието като вътрешен политически инструмент, обаче, продължава да бъде използвано от всички ресорни министерства.** Макар значителният брой мерки, предприети през последните години, да насърчават включването на ромите в дневния ред, те често не следват систематичния подход, възприет за Десетилетието. Предизвикателство за България в изпълнението е да се използва Десетилетието като инструмент за развитие на интеграционни политики и на ефективно включване на ромите в цялостната обществена политика, включително и чрез използване на Европейските структурни фондове.

Планове за действие

България има **детайлни Планове за действие по Десетилетието, които не са ефективно използвани от политиките като задължителни и като инструмент за отчитане в подкрепа на дневния ред на България по отношение на социалното включване.** Съответните национални стратегически документи често се отнасят към Десетилетието, но не и до детайли от Плана за действие. Настоящата национална образователна стратегия не се отнася към Плана за действие на Десетилетието като цяло. България, също така, не е одобрила приоритетни планове за действие или краткосрочни операционни планове, с изключение на подробна жилищна програма, която споменава обвързването с Десетилетието.

Образование

България е предприела поредица от уместни мерки, които могат да помогнат за подобряването на образователните резултати за ромите, но те все още не са достатъчни за обширна и интеграционна политика. Министерството на образованието е създадо Център за образователна интеграция, въпреки че с известно закъснение, което доведе до загуба на бюджетни ресурси за образованието на ромите. Макар, че преобладаващите образователни програми биха могли да бъдат използвани в интерес на ромското образование, такива възможности понякога се пропускат. Например, училищните автобуси, осигурени чрез повсеместна програма на Министерството на образованието, не се знае да са били използвани за подпомагане на десегрегацията. България прие задължително едногодишно предучилищно образование, но очевидните факти навеждат на мисълта, че това често не се изпълнява от ромите и няма специфични финансови мерки от правителството, които биха могли да насърчат достъпа на ромите до предучилищно образование. Междувременно, Министерството на труда е станало активно в насърчването на достъпа до образование чрез подпомагащо обучение за помощник-учители от ромски произход, програми за ограмотяване на възрастни и безплатни закуски в училище. Получаването на детски надбавки е свързано с присъствието в училище, а мониторингът и изпълнението на това напоследък са били засилени. Няма политика на правителството за десегрегацията и всякакви усилия в тази посока продължават да остават външно финансирани на пилотна основа. Все пак Националният доклад на България за 2006 г. относно Стратегиите за социална защита и социално включване споменава образователната десегрегация като цел и определя конкретни цели за 2008 г. Като все още няма правителствени програми, насочени към насърчване достъпа на ромите до по-високо образование.

Заетост

През последните две години Министерството на труда реализира серия от програми за заетост, включващи роми, въпреки че програмите не са били специално разработени и пригодени за ромите. Специфични пилотни програми бяха финанси-

рани по програма ФАР на ЕС, докато повечето преобладаващи програми оставаха финансирани от държавния бюджет. Забележително изключение от преобладаващите програми е насочената към ромите програма за ограмотяване, която беше въведена през 2006 г. Но тези дейности все още не са се обединили в последователна политика, приспособена към специфичната ситуация на ромската общност.

Досега подходът на България към здравеопазването на ромите се е състоял предимно от непостоянни мерки, въпреки че важни промени в политиките напоследък могат да имат положително влияние върху здравето на ромите. Базирайки се на резултатите от изследване от 2003 г., финансираното по ФАР, Министерство на здравеопазването е разработило 15 пилотни програми, насочени към осигуряване на обучение за здравни специалисти, работещи с роми, и към създаването на неформални ромски медиатори, за да се подсили комуникацията между ромските общности и институциите, полагащи здравна грижа. С подкрепата на Институт „Отворено общество”, 87 здравни медиатори са били обучени през последните години, въпреки че здравните медиатори все още не са включени в българската здравна система. Очаква се, че през 2007 г. поне 60 от обучените медиатори ще бъдат назначени за постоянно от местните общини чрез субсидия, осигурена от Министерството на финансите. Освен това през 2005 г. Министерството на труда създаде бюджетна линия за финансиране на здравните разходи за маргинализирани лица без здравни осигуровки. Достъпът до това финансиране бе ограничен до неосигурени хора и бе подчинен на стриктна проверка на средствата. Министерството на здравеопазването, също така, е приело няколко на брой национални програми, насочени към групите в неравностойно положение, включително роми, както и програмата „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”, финансирана от Глобалния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария.

Българското правителство прие Национална програма за ромите през 2006 г., която е резултат от съвместното усилие на експерти от различни министерства и агенции и гражданското общество. Покривайки същата времева продължителност, като тази на Десетилетието, **Националната програма за ромите призовава за инвестиране в инфраструктурното развитие на ромските квартали, намиране на алтернативни места за същите селища, изграждане на нови жилища с малко средства от държавния бюджет и променяне на пространственото развитие на сегрегираните ромски райони.** Програмата предвижда както ясни мерки, индикатори и бюджетни линии, така и солидно финансово задължение от държавния бюджет. Четиридесет процента от нея ще бъдат финансирани от държавата. Макар че все още има малко доказателства за изпълнението и реалния бюджет.

През 2003 г. България прие подробен Закон за защита срещу дискриминация, основан на европейските директиви в тази сфера. Законът предлага обширна защита от дискриминация на широк кръг от основания и позволява на жертвите да използват както обикновените съдилища, така и органа на равнопоставеността, наречен Комисия за защита от дискриминация, в търсенето на удовлетворения. Комисията за защита от дискриминация е сформирана през 2005 г. и е започнала да работи като ефективен орган на равнопоставеността.

Законът за защита срещу дискриминация и мерките за насърчаване достъпа до основно предучилищно образование в България са подробни и съпоставими с тези на ЕС.

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

ХЪРВАТСКА

Предизвикателство
пред Хърватска:
Развиване на
непостоянните мерки
в системни политики
за социално включване
на ромите

Въпреки, че Хърватска има съвсем малобройно ромско малцинство, тя **приема Десетилетието като инструмент за насърчаване на ромското включване**. Институциите са въвели набор от мерки, предимно в образованието. Тези мерки често са непостоянни, което обяснява сравнително ниските резултати на Хърватска в сравнение с другите страни в Централна Европа и следващата стъпка е да бъдат интегрирани в по-систематизирани и взаимнообвързани политики. Хърватска има институционален и административен капацитет, както и необходимите финансови ресурси да превърне непостоянните мерки в систематизирани решения и да направи скок към ефективна интеграция на ромите.

Планове за действие

Правителството е приело планове за действие на Десетилетието във всичките четири приоритетни области. Поради ограничения си обхват **плановите за действие по-скоро имат направляваща функция в реализирането и отчитането**, особено що се отнася до хърватското бюро по заетостта, което отчита някои дейности в рамките на плана за действие на Десетилетието. Институциите приеха годишен план с приоритетни мерки за 2005 г., който обаче е почти идентичен с дългосрочния план. Правителството все още не се е отчело публично по Десетилетието, въпреки че по-късно през 2007 г. се очаква да бъде публикуван подробен доклад.

Образование

Хърватска има **набор от мерки, които целят да осигурят достъп до качествено образование за ромските деца, но все още не разполага с интеграционна политика**. Тя има безплатна подготвителна програма, част от предучилищната й образователна система, от приблизително 250 часа, в която са включени храната и транспортът. Въпреки това, в нея участват много малък брой ромски деца и тя е значително по-кратка от подобни програми в други страни, които обикновено са с продължителност от една година. Освен това, някои от детските градини, в които се обучават деца от ромското малцинство, получават финансиране от правителството, от Ромския образователен фонд и от Институт „Отворено общество”. Тъй като няма подробна стратегия за превенция на отпадащите от училище ученици, правителството е обявило безплатни учебници по програма за всички деца от начален курс, считано от учебната 2006–2007 година. На учениците е осигурен и транспорт от и до училище. В добавка, Министерство на образованието финансира ромски помощник-учители, въпреки че няма нито законова рамка за тяхната работа, нито специално обучение, и те са наемани последователно само на краткосрочни едногодишни договори. Положителните мерки в средните училища включват преференциално оценяване за ромите при постъпване и по-интензивно професионално ориентиране. Въпреки това, хърватските институции трябва да положат още усилия за преодоляване на образователната сегрегация, която се отчита в много случаи. Министерството на образованието осигурява както стипендии за ромите, така и безплатни нощувки в пансион, докато същите завършат средното или висшето си образование.

Заетост

Ключовите елементи от хърватския план за действие на Десетилетието са приведени в последователни и добре разработени мерки, включващи дейности по професионално обучение, субсидирана заетост и краткосрочно благоустройство. Хърватското бюро по заетостта редовно отчита броя на възползвалите се от тези

услуги ромите. Въпреки това, при условие, че планираният брой на бенефициентите е бил много малък, броят на реално обслужените хора е бил дори по-малък, което показва проблеми с обхващането на ромите. Услугите по заетост обхващат разнообразен набор от постоянни дейности, които очевидно са отворени и за ромите, но не е ясно дали те се пригаждат по-конкретно към тях при предоставянето на услуги и при обхващането, за да бъдат от полза за ромите.

Хърватска няма систематизирана политика за справяне с предизвикателствата относно подобряване на здравния статус сред ромското население и особено сред онези, живеещи в компактни селища. Ако има някакви дейности, то те остават на нивото на непостоянните мерки. Така например няма политика за насърчаване достъпа до здравеопазване за хората без здравни осигуровки. Повечето от сега предприетите дейности за подобряване здравното състояние на ромите се състоят от провеждане на изследвания и проучвания на местно ниво, както и от предоставяне на информация в отделни местности. Направени са опити за имунизирани в някои области с по-висока концентрация на ромско население и в ромски селища. Все още няма система за здравни медиатори.

Хърватските органи на властта са постигнали забележителен прогрес по отношение на узаконяването на селища. Според Офиса на националните малцинства са узаконени 9 от 13 селища в провинция Медимуре. Освен това, общо 12 области (от 14-те, от които се е изисквало) са разработили планове за подобряване на условията в ромските общности, които включват пространствено планиране, подробни финансови изчисления и потенциални източници на финансиране. Министерството на околната среда е съфинансирало плановете за развитие на ромските селища. Вече са реализирани няколко мерки за подобряване на жилищното положение на ромите, например, програма ФАР на ЕС, съфинансирана и управлявана от правителството през 2005 и 2006 г., е инвестирала в инфраструктурните реконструкции на селищата в провинция Медимурже. Не са предвидени мерки за социални жилища за ромите.

Въведените през 2004 г. изменения в хърватския Кодекс на труда включват някои антидискриминационни защити в съответствие със стандартите по заетост на ЕС, но **все още Хърватска не разполага с подробен антидискриминационен закон, който да осигурява защита срещу расова дискриминация във всички секторни области.** От 2004 г. е в процес на изготвяне антидискриминационна стратегия, но до момента документът не е приет от правителството.

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

Систематизираното пространствено планиране на селища в 12 области и узаконяването на селища в провинция Медимуре.

РЕПУБЛИКА ЧЕХИЯ

**Предизвикателство пред
Република Чехия:
Развиване на непостоянни
мерки в системни политики
за включване на ромите**

Република Чехия е създавала съвременна стратегическа рамка за включването на ромите чрез плановете за действие на Десетилетието и други документи. Чешкото правителство разработва и се отчита по годишните плановете за действие, в които са разписани мерките за включването на ромите. Слабото му представяне, в сравнение с другите страни, може да се обясни с факта, че Република Чехия не използва систематизираните си механизми за систематизирани действия. С някои изключения в образованието, действията на правителството досега са се свеждали до непостоянни мерки. Като следваща стъпка чешкото правителство трябва да **развие непостоянните мерки в систематизирани политики за включване на ромите по четирите приоритетни области**, включително чрез използване на Европейските структурни фондове, които вече са успешно достигнати от мерките за включване на ромите.

Планове за действие

Чешкият план за действие по Десетилетието се основава на по-ранната концепция на правителството за интеграция на ромите в Република Чехия от 2000 г. Той изброява редица общи направления за действие, следвани от списък с по-подробни сфери на действие. За повечето от изброените дейности са посочени ясни и конкретни срокове, като повечето от тях **изглеждат реалистични, тъй като се основават на времеви изчисления за правителствени дейности, които са в процес на изпълнение**. В повечето случаи, обаче, формулирането на дейностите от Плана за действие на Десетилетието, както и възлагането на отговорности, са доста неясни и оставят място за инертност от страна на централните, регионалните и местните власти.

Образование

Чешките институции продължават да **разчитат предимно на външно финансиране, непостоянни мерки за подобряване образованието на ромите, но освен това са разработили серия от по-систематизирани политики и мерки**. Съществуват програми, насочени към превенция от отпадане от училище и подкрепа на ученици в неравностойно положение, както и подкрепа при интеграцията на студенти от малцинствата в образованието. Освен това, в Република Чехия помощник-учителите, роми, отдавна са институционализирани. В същото време мерките за увеличаване достъпа на роми до висше образование се ограничават до външно финансиране или финансиране от НПО. Въпреки, че понастоящем е заведено дело пред Европейския съд за правата на човека в Страсбург относно дискриминация и сегрегация в образователната система на страната, чешкото правителство трябва все още да осъзнае размерите на сегрегацията на роми в националната образователна система.

Заетост

Ромите са включени сред уязвимите групи, за които се разработват общи политики, а някои специфични за тях програми се подкрепят от местни НПО, от държавния бюджет или от Европейския социален фонд. **Освен обещанията си, че в рамките на Десетилетието чешкото правителство ще разработи детайлни политики за наемане на роми, планът за действие на Десетилетието посочва, че правителството ще се насочи към положението по заетостта на ромите като подкрепя НПО, които разработват целенасочени програми**. Въпреки, че повечето роми са регистрирани в бюрата по труда за да получават обезщетение при безработица и други социални плащания, всъщност, малко от тях участват в обучителни курсове. Много от програмите на правителството или на финансираните от донори за активна заетост, които са реализирани от НПО на местно ниво, са по-успешни в установяването на връзки с ромски клиенти. Като цяло, освен краткосрочната

заетост в проекти по благоустройството, другите възможности за заетост на роми са съвсем малко. Микрофинансирането и заемите за малък бизнес, на практика, са неприложими за ромите, тъй като често се изискват допълнителни гаранции, които бедните роми не могат да представят.

Чешкият дневен ред по здравеопазването в рамките на Десетилетието е насочен предимно към изграждането на система от ромски здравни медиатори. Министерството на здравеопазването е финансирало пилотна програма за здравни медиатори, която се реализира от НПО и резултатите от нея са обучителен модул и 18 обучени здравни медиатори. Проектът приключва през май 2007 г., но една общинска и две регионални власти са изразили интерес да задържат здравните медиатори на работа до края на 2007 г. Няма правителствени програми, които да предвиждат услуги по здравеопазване за неосигурените, въпреки че в рамките на чешката система по здравеопазване всички заети или регистрирани в бюрата по труда, както и деца под 18 години и майките на деца до 6 годишна възраст, подлежат на здравно осигуряване. По изчисления на НПО броят на хората, които не са здравно осигурени, е много малък. Подобно на това, няма и допълнителни дейности, финансирани от правителството, като ваксиниране или здравно-образователни кампании в ромските общности. Някои НПО провеждат допълнителни дейности с малък обхват, на местно ниво, подобно на здравните медиатори, описани по-горе, но тези непостоянни усилия далеч не са достатъчни, за да обхванат нуждите на ромите от цялата Република Чехия.

След силно негативното обществено мнение относно гетоизацията на роми в Република Чехия, **правителството призна нуждата от всеобхватен подход към жилищната политика и се ангажира да приеме интеграционна концепция за социална жилищна политика до 2008 г.** В момента до социална жилищна политика имат достъп само онези кандидати, които са заети и нямат дългове, което означава, че повечето роми фактически са изключени от достъп до социална жилищна политика. Министерството на регионалното развитие понастоящем финансира програма за изграждане на субсидирани апартаменти, понякога наричани „просто апартаменти”, във връзка с орязаните довършителни работи и удобствата, които предлагат на наемателите, но не е ясно колко от тези апартаменти всъщност са дадени на роми. Отчетите на правителството за напредъка в рамките на Десетилетието признават, че тази програма, както и много други мерки и политики за жилищата, няма адекватен механизъм за мониторинг на изпълнението, който да оцени влиянието ѝ върху ромите. Изпълняват се само непостоянни мерки по отношение на достъпа до комунални услуги или справяне с липсата на регистрация и нелегални жилища.

Чешкото законодателство е включило някои антидискриминационни мерки, свързани със заетостта, но все още не е транспонирана Директивата за расово равенство на Европейския съвет на ЕС, която предлага защита срещу расовата дискриминация в заетостта, образованието, жилищната политика и осигуряването на обществени услуги. Чешкият сенат отхвърли проект на подробен антидискриминационен закон, въпреки че както национални организации, така и международни групи многократно са настоявали спешно да се транспонират механизмите за защита на ЕС срещу дискриминация.

Годишните планове с приоритети на правителството, включващи разпределение на средства и редовно систематизирано отчитане за тяхното изпълнение.

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

УНГАРИЯ

**Предизвикателство
пред Унгария:
Създаване на
широкообхватни
политики за включване
на ромите**

Водейки председателството на Десетилетието в критичния подготвителен етап до стартирането на Десетилетието през 2005 г., **унгарското правителство е проявило творчество при изграждането на Десетилетието.** Днес, **Унгария се отличава от другите страни членки на Десетилетието по това, че е най-напреднала при съставянето на програми и политики за насърчаване на включването на ромите сред повечето приоритетни области.** Най-забележими в образованието са въведените редица инструменти и програми за насърчаване на образователната интеграция. Въпреки това, е повече от очевидно, че тези програми все още не са дали резултат. Ето защо, предизвикателството пред Унгария е да продължи да усъвършенства и да надгражда политиките си, за да осигури тяхната ефективност по отношение на включването на ромите. Това поражда продължително и постоянно обхващане и усилия, за да се променят нагласите, да се обучат и да се убедят местните служители и доставчиците на услуги. Унгария, преди всичко, трябва да направи така, че нейната здравна система, която понастоящем претърпява голяма реформа, да работи за социално изключените роми, например, чрез ромските здравни медиатори.

Планове за действие

Общият резултат на Унгария се намалява от факта, че в рамките на първите две години от Десетилетието тя **не е приела дългосрочна стратегия за Десетилетието, както другите страни. Въпреки това, тя е иницирала много политики и програми, които са в пряка връзка с проекта на План за действие на Десетилетието.** От създаването на Десетилетието се разработват както проект на дългосрочен план за действие на Десетилетието, така и двегодишен оперативен план с приоритети, които са консултирани в широк кръг, включително на местно ниво. Междувременно, действията на правителството са направлявани от Програма за насърчаване на социалното включване на роми, приета през 2004 г. Правителството все още не се е отчело публично и систематично за прогреса в Унгария от създаването на Десетилетието.

Образование

Докато процентите на незаписаните и отпаднали от училище сред ромите в Унгария са по-ниски, отколкото в други страни членки на Десетилетието, в последните години независими доклади посочват редица други проблеми, пред които са изправени ромите в образователната система и най-вече множествени форми на сегрегация. **Основната цел на реформите в унгарската образователна система, от 2002 г. насам е постепенното премахване на сегрегацията в повечето училища.** Включващото образование е подкрепено системно чрез развитие на правителствени програми за интеграция и приемане на антидискриминационно законодателство, което изрично забранява сегрегацията. Предучилищното образование в Унгария е за деца, навършили тригодишна възраст и е задължително за децата в подготвителната им година. В общественото предучилищно образование няма такси за обучение, а децата, чиито семейства получават редовни детски надбавки, имат право на безплатна храна. Предучилищните заведения не могат да откажат записване на деца в неравностойно положение, включително роми, навършили тригодишна възраст. На практика, обаче, това условие рядко се спазва, тъй като на много места има недостиг на предучилищни заведения. Унгария има и програми за насърчаване достъпа до основно, средно и висше образование за роми.

Заетост

Унгария има набор от програми за заетост и обучение, ръководени от центрове по труда, включително програми за лица, изключени от пазара на труда. Повечето от тях **са достъпни и всъщност са създадени за роми,** въпреки че политиките за равни възможности често не позволяват на държавните служители да го заявят

открито. Няма официални данни относно фактичeskото влияние на подобни политики върху ромите, но на практика е очевидно, че ромите са сред директните бенефициенти по много от тези програми.

Здравеопазването е слабото място в дневния ред по включване на ромите в Унгария. Унгарският проект на План за действие на Десетилетието не споменава никакви мерки за разпространение на услугите по здравеопазване сред хората, които нямат достъп до здравно осигуряване. Здравното осигуряване понастоящем е обвързано със заетост или регистрация в бюрата по труда. Освен това, здравното осигуряване зависи от регистрацията по местоживееене, което на практика означава, че дългосрочно безработните роми, живеещи нелегално, както и бездомните, нямат достъп до системата по здравеопазване на страната. От друга страна, Министерството на здравеопазването финансира координирано здравно образование, информираност и информационни кампании. Някои от пилотните програми са осъществени в сътрудничество с ромските медии. Преди пет години стартираха обучителни програми за здравни медиатори в Унгария, а някои от завършилите бяха назначени на работа в някои области. Но медиаторите не бяха наети за постоянно в края на програмата и оттогава не са реализирани национални програми за здравни медиатори. Проектът на план за действие на Десетилетието, представен от унгарското правителство, има за цел обучение на ромски доставчици на здравни услуги, но няма подробности за начина на изготвяне и/или прилагане на политиката.

Правителството стартира широкообхватна пилотна **Програма за жилищна политика и социална интеграция, която има за цел да подпомогне интеграцията на ромите чрез справяне с проблема за жилищното им положение в цялата страна.** Програмата обхваща проблеми, свързани не само с жилищната политика, каквито са изясняване на правото на собственост, подобряване на инфраструктурата и достъп до комунални услуги, но и проблеми като заетост и обществено здравеопазване. За подпомагане на работата по тези направления Програмата привлича като партньори местните бюра по труда и здравните институции. Докато амбициозния оперативен мащаб и интеграционен подход на Програмата са я ограничили до сравнително малък брой места в началото, в следващите години се очаква Програмата да нарасне. Другите мерки на унгарското правителство за подобряване жилищното положение на ромите включват Програма за легализиране на нерегистрираните жилища, стартирала през 2006 г. Социалната жилищна политика, от друга страна, не е част от разработена стратегия на централно ниво, а е оставена на общините.

Антидискриминационните закони на Унгария предлагат силна защита, особено чрез Закона за равно третиране и Закона за образованието и някои нововъведени изменения в Гражданския кодекс. Органът за равно третиране участва активно в превенцията от дискриминация, а съдилищата санкционират нарушенията не само последователно, но и стратегически. Въпреки това, и тези защити често не служат за възпиращ фактор пред потенциалните работодатели, например, а ромите, които си търсят работа, обикновено не знаят достатъчно за възможните механизми за защита.

Всеобхватната и интеграционна рамка от политики на правителството за увеличаване достъпа на ромите до интегрирано образование. Разработването на широкообхватни интеграционни програми за подобряване жилищните условия на ромите в сегрегирани жилища. Ключово постижение.

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

МАКЕДОНИЯ

Предизвикателство пред
Македония:
Да превърне ангажираността
на правителството в
правителствено действие

Докато **правителството остава ангажирано към Десетилетието, видно от напредналата институционална подготовка на Македония за Десетилетието и разпространето на общинско ниво, тази ангажираност трябва да бъде превърната в системно, финансирано от правителството действие.** По-ниските резултати на Македония в сравнение с нейните страни – партньори са пряко следствие от ограниченото фактическо участие на правителството и от ограниченото използване на бюджетни ресурси за програми и мерки за включването на ромите. Но по отношение на институционалните структури, създадени за изпълнение на Десетилетието, сравнението с другите страни е в полза на Македония. Необходими са и следващи усилия на правителството за развитие на създадените и работещи координационни структури и за включване на всички министерства в системното осигуряване на ресурси и експертиза по дневния ред на включването на ромите, както и да разчита по-малко на чуждестранни и донорски усилия.

Планове за действие

Македония има планове за действие за всички приоритетни области на Десетилетието, но те имат някои слабости по отношение на съдържание, цели и индикатори за мониторинг. Основен приоритет на Македонското правителство, обаче, е напредъкът по изпълнението, а изменения в плановете може да се правят по време на, или най-добре чрез одобрението на по-подробни оперативни планове с финансова подкрепа. Ръководен от координационния офис на Десетилетието в Министерството на труда и социалната политика и включващ ромското гражданско общество, координационният орган на Десетилетието направи образцово изготвяне на приоритетни оперативни планове за Десетилетието през 2005 г., които, обаче, до настоящия момент не са използвани за реализиране.

Образование

Образованието е приоритетната област от Десетилетието, в която има най-голям напредък, въпреки че е силно подпомагана от външно финансиране. Докато Министерството на труда и социалната политика осигурява известно финансиране, повечето дейности разчитат на съфинансиране от Ромския образователен фонд и от други донори. Някои от общите политики са в съответствие с плановете за действие, например въвеждането на задължителна подготовителна година за началното училище през 2006 г. През 2007 г. властите въведоха мерки за насърчаване достъпа на ромски деца до предучилищно образование, макар и отново с подкрепата на Ромския образователен фонд. Има и осигурена подкрепа за ромски ученици в средното образование чрез съвместна стипендиантска програма на Министерство на образованието и на Фондация „Институт „Отворено общество” Македония с подкрепата на Ромския образователен фонд. Изброените, обаче, не са придружени от други мерки за системно насърчаване посещаването на училище, като субсидиран транспорт, безплатни обеда в училище, ромски помощник-учители или училищни медиатори.

Заетост

Македония страда от хронично високата безработица сред всички групи в обществото, което превръща напредъка по насърчаване на заетостта сред ромите в значително предизвикателство. По принцип има предпоставки за насърчаване достъпа до заетост за ромите. Дори има и сравнително добра информация, събирана от Държавното статистическо бюро. **Тъй като се реализират програми за заетост**

на населението като цяло, все още не са разработени специфични мерки за насърчаване достъпа на ромите до такива програми. Въпреки това, има модели с добра практика, например организацията за микрофинансиране, подкрепена от на Банката за развитие на Съвета на Европа и Институт „Отворено общество”, осигурява обучение и заеми за ромски предприемачи. Тъй като към настоящия момент подобни програми не са инициирани от правителството, се очаква Министерството на труда да разработи схема за микро-кредитиране и самонаемане през 2007 г.

Здравеопазването остава най-слабото място на Македонија от изпълнението на Десетилетието, а раздела за здравеопазване от Плана за действие на Десетилетието остава най-слабо развитата част от документа. Общите проблеми на македонската здравна система по отношение на качество на услугите и достъп са оказали влияние върху изпълнението на Десетилетието. **Няма правителствени програми, насочени специфично към здравеопазването на ромите, но някои от общите програми, реализирани от Министерството на здравеопазването са достигнали до ромски бенефициенти**, включително, например, чрез програми, финансирани от Световния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария. В кампаниите за ваксинация, които са се оказали много ефективни, са включени и ромските общности. В Македонија няма здравни медиатори. Но най-голямата пречка, пред която са изправени ромите, е свързана с регистрирането за здравно осигуряване, поради липсата на законно местоживеење и заетост.

Освен отделни действия за насърчаване достъпа до комунални услуги и социална жилищна политика, повечето финансирани от външни донори, жилищната политика за ромите остава недоразвита област. В добавка към това, въпреки ангажиментите на Македонија по Десетилетието, има още случаи на изгонване на ромите. Наскоро, обаче, се забелязват ходове, които предполагат разширяване дейностите на правителството в областта на жилищната политика. Правителството наскоро започна да изготвя стратегически и законодателни документи, насочени към жилищната политика, включително узаконяване на незаконни сгради, което може да се използва за подобряване на жилищната политика и за ромите. Освен това властите са стартирали разработването на градски планове за някои ромски селища. Министерството на транспорта отбеляза, че ще подкрепи създаването на социална жилищна политика, която ще има за потенциални бенефициенти, освен други, и ромите и ще финансира изграждането на канализационна система в населената предимно с роме община Шуто Оризари.

Македонија наскоро изготви антидискриминационен закон, но той е насочен само към дискриминация на основата на пол и увреждане, и до този момент все още не е приет.

Оперативният план на Десетилетието за 2005 г., разработен от координационния орган на Десетилетието с участието на ромското гражданско общество и представители на общинско ниво.

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

ЧЕРНА ГОРА

Предизвикателство пред
Черна гора:
Приемане на Десетилетието
като политическа рамка

Въпреки, че се присъедини към Десетилетието заедно с другите страни през 2005 г., в много отношения Черна гора остава на един предприсъединителен етап. Координацията по Десетилетието се извършва на ниво старши държавен служител, с неясна подкрепа от по-високо ниво. Ресорните министерства изглежда не свързват дейностите по включването на ромите с рамката на Десетилетието. Като цяло Черна гора продължава да разчита предимно на външни донори за въвеждането и финансирането на мерки, насочени към включването на роми, ашкалия и египтяни (РАЕ) и все още не е поела отговорност за разработване на интеграционни програми или политики, подкрепени с бюджетно финансиране. Представители на правителството са заявили, че то очаква 80 процента от финансирането за дейности по Десетилетието да дойде от чуждестранни донори. Планът за действие на Десетилетието не взема под внимание най-онеправданите общности – роми, ашкалия и египтяни, изгонени от другите места в бивша Югославия, както и завърналите се, търсещи убежище, които са изправени пред много и големи допълнителни бариери по отношение на достъпа до обществени услуги. Правителството трябва да разработи политика за тези групи.

Планове за действие

Планът за действие на Десетилетието на Черна гора по-скоро е **създаден като проформа документ, отколкото като обща, подробна политика, която правителството реално е поело ангажимент да изпълни**. Често в него не са разписани ясно отговорностите по определени дейности. Не са правени опити за подобрене на Плана за действие на Десетилетието от неговото приемане, както и не са приемани оперативни или краткосрочни приоритетни планове за действие. Оказвайки слабо влияние върху създаването на правителствена политика на централно ниво, Десетилетието не присъства и на местно ниво: все още не е положило системно усилие за включване на местните власти в механизмите за изпълнение на Десетилетието.

Образование

Съществуват **няколко системни правителствени политики за насърчаване достъпа на ромите до училище на всякакво ниво, като повечето въведени мерки са пилотни и са съфинансирани от външни донори**. В Черна гора предучилищното образование не е задължително и въпреки наличието на някои единични стимули, които имат за цел да увеличат броя на децата роми, ашкалия и египтяни в предучилищното образование, все още съществуват големи бариери. Сегрегацията е друг проблем, пред който са изправени децата роми, ашкалия и египтяни в образователната система на Черна гора, особено в районите с голям брой хора, идващи от вътрешността на Косово. Министерството на образованието трябва да разработи планове за десегрегация за такива ситуации. Като част от инициатива на правителството през 2005 г. започна раздаването на безплатни учебници. През 2006 г. Министерството на образованието стартира широкомащабен двугодишен проект, Инициатива за образование на ромите, с финансиране от Ромския образователен фонд. Той има за цел да улесни развитието на модели за общи интеграционни образователни програми в училищното и предучилищното образование в пет населени места в страната. Проектът, също така, цели да осигури на учениците роми, ашкалия и египтяни подкрепа и стимули за успех в училище, като в същото време подкрепя самите училища и обучаващия им персонал да разработят инструменти за успешна интеграция. Каквито и да било мерки за насърчаване достъпа до висше образование за роми, ашкалия и египтяни, са изцяло външно финансирани.

Усилията на Черна гора за разработване на програми за насърчаване на заетостта за РАЕ остават в ранен етап. Агенцията по заетост на Черна гора организира редовни обучения срещу предразсъдъците за своя персонал, също така и разработва специални формуляри за кандидатстване, пригодени към специфичното положение и нуждите на ромите, търсещи работа. Тя е основала и работна група, която има за цел да предлага услуги за хора, срещащи особени трудности при достъпа до заетост, включително роми. Няма програми, насърчаващи самонаемането, които да са създадени специално за РАЕ. Редовните програми за самонаемане са предназначени само за онези, които могат да отговорят на стандартните изисквания, а много от кандидатстващите РАЕ нямат достъп до тях. Изселените и бежанците от РАЕ са изправени пред законодателни бариери по отношение на заетостта.

В Черна гора няма интеграционна политика за подобряване здравния статус на РАЕ, включително и за хората без регистрация по местоживееене или гражданство. Въпреки, че няма правителствени политики по здравеопазване, насочени към РАЕ, и правителството не е иницирирало програма за здравни медиатори, здравните специалисти в Черна гора редовно провеждат кампании за ваксинация и дейности по повишаване на информираността в ромските квартали. За повечето от тези дейности не са осигурени допълнителни средства и здравните специалисти често участват доброволно. Като резултат, ромските активисти изчисляват, че над 90 процента от децата РАЕ всъщност са били ваксинирани през последните пет години. Освен това, за онези, които нямат лични карти или здравни книжки, Червеният кръст и други агенции улесняват достъпа до субсидирани медицински грижи. Правителството не участва във финансирането на програми за репродуктивно здраве, специално предназначени за роми, но НПО и международни агенции са запълнили тази празнина чрез краткосрочни проекти.

Правителството на Черна гора е приело документи по жилищната политика, които включват отчитане на нуждите на РАЕ, но действията на практика са сведени до съвсем ограничени мерки. Например, социалните жилища трябва да станат достъпни за РАЕ на базата на възникнала нужда: критериите и процедурите за разпределяне на социални жилища в Черна гора не са ясни и, следователно, е трудно да се оцени колко такива жилища на практика са на разположение на ромите. Въпреки това, документите относно жилищната политика, дори и все още предимно декларативни, са постигнали ефект при местните власти, които са спрели евакуационните планове за живеещите нелегално през изминалите две години. В добавка, в някои случаи местните власти са предприели стъпки за осигуряване на алтернативни жилища на бездомните роми.

Черна гора трябва да приеме подробно антидискриминационно законодателство в съответствие с настоящите международни стандарти в областта.

Заетост

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

Правителствена подкрепа на програмата „Ромска образователната инициатива“ за развитие на модели за общи интеграционни образователни програми в училищното и предучилищното образование в пет населени места.

Предизвикателство
пред Румъния:
Постигане на
последователен
напредък във всички
приоритети и използване
на Десетилетието като
стратегически инструмент

Планове за действие

Образование

РУМЪНИЯ

Напредъкът на Румъния по изпълнение ангажиментите по Десетилетието е смесен, което обяснява средните ѝ резултати в сравнение с другите страни. От една страна, в края на 2006 г. Румъния все още не е приела План за действие на Десетилетието и не използва Десетилетието като инструмент за насърчаване политиките за включване на ромите. От друга страна, Румъния председателстваше Десетилетието през 2005–2006 г. Освен това, **Румъния има значителен напредък в областта на образованието и здравеопазването** и е иницирала много програми и политики в тези две области. По-малко забележим е напредъкът, обаче, в жилищната политика и заетостта, където трябва да се търсят по-системни политики и да се разработят ефективни програми за ромите.

Румъния трябва да приеме План за действие на Десетилетието – очаква се това да стане в средата на 2007 г., което ще осигури рамка за по-нататъшното развитие на политиките за включване на ромите. Правителството не е приело и междинни планове за действие с приоритети, както и обществени доклади за напредъка в рамките на Десетилетието, с изключение на доклад за председателството на Десетилетието. Въпреки, че Румъния се е включила рано в Десетилетието, приемайки председателството от Унгария в средата на 2005 г., изглежда, че Десетилетието трябва да бъде въведено като вътрешен за страната процес и инструмент. Въпреки това, когато влязат в сила Планове за действие на Десетилетието, се очаква те да имат важен принос. В координационния орган за политики за включване на ромите, Националната агенция за ромите, се проявява известно съревнование между Планове за действие на Десетилетието и свързаните с него механизми за прилагане, от една страна, и създадените механизми за Националната стратегия за ромите, от друга страна, според които Десетилетието все още не се счита за инструмент за засилване прилагането на стратегията.

Румъния е **разработила много важни инструменти за политики, които имат за цел да насърчат образователните резултати на ромите**, най-вече чрез положителни действия във висшето образование, институциите по професионално обучение и колежите в цялата страна. Съществуват и някои единични мерки за повишаване посещаемостта в предучилищните заведения, както и по-систематични програми за насърчаване посещаемостта в началното училище за групите в неравностойно положение чрез осигуряване на безплатна храна в училище, субсидирани училищни добавки и безплатен транспорт. Изплащането на детски надбавки доскоро беше обвързано с посещението на училище, отново с идеята да се мотивират семействата с ниски доходи, не само ромите, да пращат децата си на училище. В момента се реализира програма за ограмотяване на възрастни, наречена „Втори шанс”, като се отчита най-голямо посещение от млади майки и роми, напуснали училище в ранна възраст. Позицията „ромски училищни медиатори” бе създадена, за да се подобри записването и посещаемостта в училище и да се предотврати напускането на училище от ромски деца, но броя на квалифицираните училищни медиатори все още е много малък. Както правителството признава, образователната сегрегация е системен проблем в Румъния. Министерството на образованието е приело нотификация, която налага десеграция в румънската училищна система, като финансирането по Програма ФАР на ЕС бе насочено чрез Министерството към проекти за десеграция.

Напредналият набор от политики за образованието на ромите в Румъния не е отразен от подобни постижения в сферата на заетостта. Министерството на труда, което не само координира политиката по заетостта, но и често играе ролята на „проводник“ за външно финансиране, трябва да разработи последователни политики за ромите. Панаири за работа за ромите са не само единственият източник на ограничена информация за заетост на ромите – те се оказват единствените активно функциониращи мерки за заетост, насочени специално към ромите в Румъния към момента. Успехът на тези панаири е незначителен, тъй като нямат подходяща реклама и съответно се посещават само от малък брой потенциални работодатели и реално търсещи работа. НПО допълват, че програмата не е разработена в съответствие с нуждите на ромите като бенефициенти, тъй като за по-голямата част от предлаганите длъжности на панаири се изисква по-висока квалификация от тази, която обикновено притежават ромите. Няма програми за самонаемане, насочени към ромите, а общите програми всъщност съдържат косвени бариери за тях.

Румъния е постигнала значителен напредък в областта на здравеопазването за ромите в последните години. Министерството на здравеопазването има функционираща Министерска комисия за ромите. Комисията е председателствана от държавен секретар, който отговаря конкретно за наблюдението на политиките за ромите. Министерството на здравеопазването е и единственото министерство, което има специална бюджетна линия за ромите, включена в годишния държавен бюджет. Румъния е и водещата страна в областта на здравните медиатори. Институцията на здравните медиатори в Румъния е иницирана от НПО „Romani CRISS“ в пилотен проект, а след това през 2003 г. официално е призната и поета от Министерството на здравеопазването. Здравните медиатори постепенно се приемат като необходима част от системата на здравеопазването и се очаква техният брой да нарасне в следващите години. Националните кампании против туберкулоза, включително и финансирани от Глобалния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария, са достигнали някои ромски общности. В последните години кампаниите за ваксиниране на Министерството на здравеопазването, които включват ромски общности, обикновено са организирани съвместно с Националната агенция за ромите.

Като част от Националната стратегия за ромите **са разработени редица мерки на централно правителствено ниво за директно подобряване на жилищните условия на ромите.** Министерството на транспорта, строителството и туризма изготви четиригодишен план със спешни мерки за възстановяване на къщи и райони, населени от значителен брой ромите. Министерството разработи и програма за изграждане на социални жилища и финансираща система за партньорство между частни или обществени фирми и НПО, които възнамеряват да подобрят достъпа до комунални услуги в места с голям брой ромите.

Румъния има **действащо антидискриминационно законодателство** от 2000 г. и успешни пакети с допълнения, които са доближили законодателството до съответното законодателство на ЕС.

Системното увеличаване броя на здравните медиатори, както и здравната информираност и всеобхващащите програми. Развитието на десегрегацията и положителните механизми за действие в образованието.

Заетост

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

СЪРБИЯ

Предизвикателство
пред Сърбия:
Демонстриране на
собствено управление
на Десетилетието на
централно правителствено
ниво и разработване на
системни и финансирани от
правителството политики

Степента на ангажираност на ниво централно управление относно Десетилетието в Сърбия остава неясна. Съществуват много дейности в съответствие с дневния ред на Десетилетието, но като пилотни мерки, те често са провокирани и финансирани от външни източници. Имаше известен разрыв в координирането на Десетилетието след предишния координатор, заместник-министър на ниво Съюза на Сърбия и Черна гора, подал оставка след разпадането на Съюза. Наскоро бе създаден секретариат на Десетилетието към Агенцията за човешки и малцинствени права, но неговият персонал остава с външно финансиране, например от Европейската агенция за реконструкция (ЕАР) и от мисията на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Сърбия, подобно на Черна гора, е изправена пред огромно предизвикателство при осигуряването на достъп до услуги за многото свои роми без адресна регистрация или гражданство – и все още не е намерила решение. За да постигне напредък по изпълнение целите на Десетилетието, **Сърбия трябва да демонстрира по-голямо обвързване от страна на правителството на централно ниво при разработването на систематични политики и финансирани от бюджета ресурси.**

Планове за действие

Досега е имало слаба координация между различните отговорни министерства по изпълнение на Десетилетието. Въпреки това, Министерството на труда, заетостта и социалната политика, Министерството на здравеопазването и Министерството на инвестициите наскоро взеха независими решения да създадат работни групи за изпълнение на Плана за действие на Десетилетието. **До приемането им от правителството през януари 2005 г., плановете за действие по образованието, заетостта, жилищната политика и здравеопазването не са могли да служат като отправни документи за действие на правителството.** До настоящия момент правителството не е приело нито един план с приоритетни действия, който да се основава на Плана за действие на Десетилетието, въпреки че през лятото на 2005 г. Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) финансира под егидата на тогавашния координатор на Десетилетието разработването на такива планове, включително остойностяване на предложените мерки.

Образование

Правителството не се е ангажирало в разработването на дългосрочна политика за образованието на роми, но – с някои изключения, **продължава да разчита на индивидуални, понякога (съ-) финансирани от донори мерки**, например чрез Ромския образователен фонд или ЕАР. Министерството на образованието и Националният съвет за ромите използват поощрителни мерки в подкрепа на записването на роми в средното и висшето образование и осигуряват учебници за ромските деца в основното образование. Въведена е задължителна година за предучилищно образование, като Министерството на образованието получава финансиране от Ромския образователен фонд за пилотни мерки за насърчаване достъпа на роми до предучилищното образование. Също така през 2006–2007 г. е финансиран от ЕАР и се реализира в сътрудничество с ОССЕ пилотен проект за обучение и настаняване на 20 помощник-учители роми .

Сърбия има добре изградена мрежа от обществени услуги по заетост, която предлага много програми за заетост и обучение. За разлика от другите страни, се признава, че подобни всеобхватни програми може да изискват допълнителни подкрепящи мерки за насърчаване достъпа на ромите. В резултат на това Сърбия организира достъп на ромите до програми за квалификация и преквалификация, както и до програми за насърчаване на самонаемането, като използва поощрителни мерки. Въпреки това, участието в такива програми остава слабо. Сериозни бариери продължават да съществуват пред ромите, които живеят в незаконни жилища и без адресна регистрация или гражданство.

Сръбските власти играят активна роля при изпълнение на някои от целите по здравеопазването от Плана за действие на Десетилетието, като си сътрудничат с гражданското общество и местните власти, за да улеснят подходящото изпълнение. Министерството на здравеопазването финансира специални здравни програми за ромите с акцент върху здравното образование, репродуктивното здраве и дейностите по здравеопазване за жени, които трябва да се реализират в сътрудничество с НПО в около 45 общини в Сърбия. Въпреки това, информацията за здравния статус на ромите остава недостатъчна, а правителството все още не е въвело система за ромски здравни медиатори.

Жилищната политика за ромите все още е слабото място на Сърбия, като повечето действия са инициирани на местно ниво от активни общини, при липсата на цялостна национална политика. Правителството е отпуснало известно финансиране за благоустрояване на ромските квартали, но не е постигнат напредък в решаването на проблема с изключването от обществени услуги на живеещите без регистрация или гражданство. Предстои да бъдат приети от правителството оперативни насоки за местно самоуправление за узаконяване на ромските жилища.

Сърбия все още не е разработила антидискриминационно законодателство, съвместимо с това на ЕС.

Разработване на общински планове за действие и финансиране от Министерството на здравеопазването на здравни програми за ромите с акцент върху здравното образование, репродуктивното здраве и дейностите по здравеопазване за жени, които трябва да се реализират в сътрудничество с НПО в около 45 общини.

Заетост

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

СЛОВАКИЯ

Предизвикателство
пред Словакия:
Доразвиване на
политиките и инициативите
и превръщането им в
работещи за интеграцията

Планове за действие

Словакия има развит институционален капацитет, чрез който би могла да осъществи ангажиментите си по Десетилетието, и е инициирала редица програми и политики за подобряване състоянието на ромите. Въпреки това, се оказва, че тези дейности често се развиват не по посока на политика на интеграция, а по посока на толериране и дори задълбочаване сегрегацията на роми. Словакия има по-голям напредък в мерките си по образование и заетост, отколкото в сферата на здравеопазването и жилищната политика.

Словакия има планове за действие за всички приоритетни области на Десетилетието, но със слабости по отношение на съдържание, цели и индикатори за мониторинг. Планът за действие на Десетилетието изброява държавни институции, които са отговорни за наблюдението на напредъка по определени мерки, но не изяснява дали същите тези или други институции са пряко отговорни за изпълнение на мерките. Текстът на Плана за действие на Десетилетието на Словакия отразява и много от нюансите на доскорошната политика за ромите на Словакия. Той включва проблематични формулировки, като „естествена предразположеност“ във връзка със здравето състояние на ромите. Словакия не е приела планове с приоритетни действия, но има вътрешни краткосрочни стратегии, които направляват работата на отделните ресорни министерства в четирите приоритетни области на Десетилетието, а министерствата изготвят годишни доклади по напредъка по Десетилетието.

Образование

Правителството на Словакия е инициирало редица програми на всички нива от образователната система. Властите са въвели така наречените „нулеви класове“, които по принцип съдържат подготвителна предучилищна програма, съчетана с начално училище. Освен това има и предучилищни програми в сегрегирани ромски общности, които са изправени пред типичните липси, свързани със сегрегацията. Властите са разработили и няколко програми, целящи да повишат училищната посещаемост за ромите: социалното подпомагане за семействата с деца е обвързано с посещаването на институциите за задължително основно образование; предлагат се субсидии за училищни добавки и обеда в училище; до май 2006 г. е реализирана едногодишна пилотна програма за намаляване на отпадащите от училище. Словакия възприе и модела „помощник-учители на ромите“, който е прилаган в някои предучилищни заведения, основни и специални училища, въпреки че помощник-учителите обикновено са наемани на краткосрочни, едногодишни договори, които може да бъдат, или да не бъдат подновени, в зависимост от възможностите за финансиране. Другите мерки включват разработване на програми за професионално образование и за втори шанс за ученици, които не са завършили основно образование; осигуряване на стипендии за висше образование чрез Постоянният офис на ромските общности. Основното предизвикателство пред Словакия остава училищната сегрегация, въпреки че правителството в последните години показва по-голяма воля за справяне със сегрегацията и е инициирало прилагането на серия от мерки с цел насърчаване на интеграцията.

Заетост

Повечето от съществуващите политики по заетостта на правителството на Словакия не са насочени директно към положението на ромите. Вместо това те са фокусирани върху по-широка категория уязвими групи, която включва хора с увреждания, възрастни хора и младежи, завършили висшето си образование, но не се проследява ефектът на тези политики по отношение на ромите. Според Фонда за социално развитие, финансирана от държавата агенция за грантови схеми, около една трета от неговото финансиране е предоставено за програми, насочени към ромите, но не е ясно дали тези изчисления се отнасят за финансиране, което дирек-

тно достига ромите, или за финансиране, което достига по-широки категории, които включват и ромите. Министерството на труда разработва национални програми за заетост, които включват проекти за професионално обучение, субсидирана заетост, благоустройство, финансирани както от държавния бюджет, така и от Европейския социален фонд. Въпреки това, курсовете по професионално обучение, квалификация и преквалификация често не са пригодени към специфичните нужди на ромите. Проектите, ръководени от по-малки НПО, са ориентирани конкретно към ромите, но техният обхват остава ограничен. Същото се отнася и за мерките за самонаемане, насочени към ромите, които правителството редовно осигурява.

Правителството на Словакия е иницирирало серия от програми и мерки с цел подобряване на здравния статус сред ромското население. Постоянният офис на ромските общности одобри проект, който има за цел да се справи с незаконните сметища в 50 населени места. Министерството на труда финансира изграждането на персонално оборудване за хигиена и пране в някои ромски общности. Отбелязан е и известен напредък в областта на здравното осигуряване. До септември 2006 г. повечето роми, както и други социално слаби, са били изключени индиректно от достъп до общата здравна системата на Словакия, поради сравнително високите минимални такси, предвидени за медицински услуги и лекарства и поради изискването за адрес по постоянно местоживееене. Много от тези пречки вече са премахнати чрез редица законодателни изменения, които са оставили само малка такса за спешни грижи. Изградена е система от здравни медиатори и мобилни здравни подразделения, както и осем малки здравни центъра в райони с ограничен достъп до здравно оборудване, като част от пилотен проект, финансиран по Програма ФАР, за който се очаква да продължи и да бъде разширен със здравни медиатори, работещи в регионалните офиси за обществено здравеопазване.

Жилищната политика продължава да е проблем в Словакия, като се вземе предвид степента на сегрегация на ромските общности. Словакия е приела няколко програми, които имат за цел да подобрят жилищните условия за ромите, но тяхното изпълнение, най-вече от местните власти, е особено ограничено и проблематично. Постоянният офис на ромските общности на правителството на Словакия разработи и финансира социографско картографиране на ромските общности, което се използва от съответните министерства при разработването на политики за ромските общности. В последните години бяха построени нови жилища за ромите, но съществуват съмнения за качеството на подобни сгради, което личи и от името на правителствената програма „Жилища към по-нисък стандарт”. Тази програма също е критикувана за увеличаване на сегрегацията и за създаване на нови ромски гета, далеч от по-голямата част от населението. В Плана за действие на Десетилетието се споменава за легализиране на жилищата и изясняване на въпросите за собствеността, но той не осигурява никакво финансиране за това. Въпреки това, е регистриран известен напредък в тази област, узаконени са няколко жилища най-вече по инициатива на Постоянния офис.

През 2004 г. Словакия прие антидискриминационно законодателство, което има за цел да хармонизира вътрешните разпоредби с директивите на ЕС в областта. Приетото законодателство следва в голяма степен изискванията на европейските директиви, но все още не е познато и трябва да се тества.

Мерките за насърчаване достъпа на роми до предучилищно, начално и средно образование.

Здравеопазване

Жилищни условия

Антидискриминационно законодателство

Ключово постижение

Десетилетие на ромското включване 2005–2015 г. Рамка на Мониторинга на Десетилетието

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
I. Хоризонтална/ Институционална					
1. <i>Планове за действие</i>					
1.1 Има ли приет подробен План за действие на Десетилетието с ясни цели, срокове и измерими индикатори?	Плановете не покриват всички целеви области и нямат цели и/или срокове	Плановете покриват всички целеви области, но са без цели и/или срокове	Плановете покриват всички целеви области, но имат цели и/или срокове само за някои от мерките	Плановете покриват всички целеви области и имат цели и/или срокове за повечето мерки	Плановете покриват всички целеви области и имат пълен списък с цели и/или срокове
1.2 Има ли правителството приет някакъв годишен или двугодишен приоритетен план за действие с прогнозни разходи и финансов разчет?	Правителството не е одобрило никакъв приоритетен оперативен план	Правителството е приело поне един приоритетен оперативен план, но не във всичките целеви области на Десетилетието, но без прогнозни разходи или финансов разчет	Правителството е одобрило поне един приоритетен оперативен план във всичките целеви области на Десетилетието, но без прогнозни разходи или финансов разчет	Правителството е приело поне един приоритетен оперативен план във всичките целеви области на Десетилетието и с прогнозни разходи или финансов разчет	Правителството е приело повече от един подробен годишен приоритетен оперативен план във всичките приоритетни области на Десетилетието и с пълните прогнозни разходи или финансов разчет за тяхното изпълнение
1.3 Има ли правителството формален механизъм за отчитане на напредъка с публични отчети за напредъка?	Правителството не е отчело публично напредъка на Десетилетието от неговото стартиране	Правителството е отчело веднъж публично напредъка на Десетилетието от неговото стартиране	Правителството е отчело веднъж годишно напредъка на Десетилетието от неговото стартиране	Правителството е отчело редовно и публично, но не обвързано с действителните цели на Плана за действие	Правителството е отчело редовно, публично и подробно, ясно обвързано с целите на Плана за действие
1.4 Планът за действие включва ли основни данни за изпълнението на напредъка?	Няма основни данни	Има основни и допълнителни данни за по-малко от 10 % от установените резултати	Има основни и допълнителни данни до 50 % от установените резултати	Има основни и допълнителни данни до 75 % от установените резултати	Има основни и допълнителни данни за всички ключови установени резултати

Категория	Оценки					
	0	1	2	3	4	
1.5	Има ли усилия за разработване на регионални или общински планове за действие и/или ангажиране на общините относно Десетилетието (да се разработват планове за действие на местно ниво)?	Има постигане и включване на общините	Има пилотни дейности за ангажиране на общините, финансирани от донори	Централното правителство селективно е включвало общини и/или е провеждало по-обхватни дейности	Общините са били ангажирани формално поне веднъж от централното правителство от стартирането на Десетилетието	Има проактивна и широко разпространена правителствена стратегия за включването на общините в партньорство с Асоциацията на общините; наличност на общински и регионални планове за действие по Десетилетието
2.	Институционална					
2.1	Има ли правителството Национален координатор на Десетилетието?	Няма определен Национален координатор или позицията е свободна	Имало е Национален координатор за по-голяма част от времето, но са станали промени и/или координаторът не е бил официално определен	Национален координатор е бил определен, но се е появявал публично в това си качество само веднъж от стартирането на Десетилетието	Национален координатор е бил определен и е имал известен брой публични изяви в това си качество от стартирането на Десетилетието	Национален координатор е бил определен и е имал чести публични изяви в това си качество, за да придаде видимост на Десетилетието
2.2	Какво е нивото в йерархията на настоящия Национален координатор?	Няма Национален координатор	Държавен служител	Заместник-министър или помощник-министър	Министър	Заместник-министър председател или по-високо
2.3	Има ли координационен офис на Десетилетието или подпомагащ офис за Националния координатор?	Няма координационен/подпомагащ офис на Десетилетието за Националния координатор	Има координационен/подпомагащ офис на Десетилетието за Националния координатор с един човек персонал, действително работещ по въпросите на Десетилетието	Има координационен/подпомагащ офис на Десетилетието за Националния координатор с 2-5 души персонал, действително работещи по въпросите на Десетилетие	Има координационен/подпомагащ офис на Десетилетието за Националния координатор с 6-10 души персонал, действително работещи по въпросите на Десетилетието	Има координационен/подпомагащ офис на Десетилетието за Националния координатор с повече от 10 души персонал, действително работещи по въпросите на Десетилетието

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
2.4	Има ли ромско представителство на по-високи нива в правителството (постоянно заети, държавни служители или на политически мандат)?	Има ромски централно правителство или държавните ведомства	Има ромски по-висш ранг в държавните ведомства или на определени позиции в централното правителство (под-директор на дирекция)	Има поне един ромски помощник министър в централното правителство	Има поне един министър от ромски произход в централното правителство
2.5	Има ли устойчив формален консултативен орган за включване на ромското гражданско общество в изпълнението и мониторинга на Десетилетието на национално ниво?	Не е имало формални, свързани с Десетилетието, консултации между правителството и ромското гражданско общество от стартирането на Десетилетието	Имало е нередовни консултации с ромското гражданско общество	Има формален устойчив консултативен орган, който се е събирал по-малко от веднъж годишно от стартирането на Десетилетието	Има формален устойчив консултативен орган, който се е събирал поне два пъти на година от стартирането на Десетилетието
2.6	Ресорните министерства имат ли специални сектори, отговарящи за включването и достъпа на ромите?	Някои Министерства имат създаден индивидуален персонал, работещ за достъпа и интеграционните въпроси, но няма създадени сектори	Едно ресорно министерство има създадени сектори за достъп и интеграция	Повече от едно министерство има създадени сектори за достъп и интеграция	Всички ресорни министерства имат създадени сектори за достъп и интеграция
2.7	Правителството било ли е представено по време на заседанията на Международния Управителен комитет от стартирането?	Правителството е било представено по време на едно от последните три заседания от стартирането	Правителството е било представено по време на две от последните три заседания от стартирането	Правителството е било представено по време на всичките проведени заседания от стартирането	Правителството е било представено по време на всичките проведени заседания от стартирането, както и на тематичните семинари
2.8	Правителството внесло ли е своя дял в Доверителния фонд на Десетилетието	Правителството не се е съгласило да внесе своя дял в Доверителния фонд на Десетилетието	Правителството се е съгласило, но все още не е внесло своя дял в Доверителния фонд на Десетилетието	Правителството е внесло своя дял в Доверителния фонд на Десетилетието	Правителството е внесло своя дял в Доверителния фонд на Десетилетието

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
II. Приоритетни области на Десетилетието					
3. Образование					
3.1 Мониторинг и оценка (наличност на редовно събирани, национално представителни данни за резултатите, събрани през последните пет години)	Няма събрани и поддържани данни за ромите	Има известна събрана информация за ромите в продължение на няколко години, но няма редовен процес на осъвременяване и данните не са национално представителни	Има национално представителни събрани и поддържани данни за ромите в продължение на няколко години, но няма редовен процес на тяхното осъвременяване	Има национално представителни събрани и поддържани данни за ромите в продължение на няколко години, които редовно се осъвременяват	Има годишни национално представителни събрани и поддържани данни за ромите
Програми					
3.2 Насърчаване на достъпа на ромските деца до предучилищно образование и ранни услуги за детска грижа (напр. Достъп до целодневни програми и детски градини, работа в подкрепа на родителите, извън- училищни дейности и т.н)	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни финансирани от правителството и/или външно финансирани мерки, одобрени от правителството	Има безплатна подготвителна година	Има подготвителна година в предучилищно образование и непостоянни, финансирани от правителството, мерки за насърчаване достъпа до такива програми и други дейности за ранното детско образование	Има интегрирана правителствена политика за ранното детско образование за ромите със съществена финансова подкрепа
3.3 Насърчаване достъпа на ромските деца до основно и средно образование (напр. помощник-учители/ медиатори, специални консултации за ромските деца след часовете, подкрепа по време на изпити и материални стимули като безплатни учебници, подпомагане със сумите за превоз, храна в училище, стипендиантски програми и др.)	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството, и/или външно финансирани мерки, одобрени от правителството	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
3.4	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството, и/или външно финансирани мерки, одобрени от правителството	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа
3.5	Няма дейности на правителството, подкрепящи десегрегационната политика в училище	Има непостоянни, финансирани от правителството, и/или външно финансирани десегрегационни мерки в училище, одобрени от правителството	Има редовно финансирани от правителството десегрегационни мерки в училище, но няма програма	Има официална програма на правителството за десегрегация в училище с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика за десегрегация в училище със съществена финансова подкрепа
4.	Заетост				
4.1	Няма данни за резултатите по отношение на заетостта сред ромите	Има някои данни относно заетостта сред ромите за няколко години, но няма редовен процес на осъвременяване и данните не са национално представителни	Има национално представителни данни за заетостта сред ромите за няколко години, но не са редовно осъвременявани	Има национално представителни данни относно заетостта сред ромите за няколко години, които са осъвременявани редовно	Има годишни национално представителни данни за резултатите относно заетостта сред ромите
	Програми				
4.2	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа
4.3	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
4.4	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани, мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа
5.	Здравеопазване				
5.1	Понастоящем няма изследвания и други дейности, насочени към подобряване на информационната база относно здравето на ромите	Има някакви данни за здравния статус на ромите за няколко години, но няма редовен процес на осъвременяване и данните не са национално представителни	Има национално представителни данни за здравния статус на ромите за няколко години, но не са редовно осъвременявани	Има национално представителни данни за здравния статус на ромите за няколко години, които са осъвременявани редовно	Има годишни национално представителни данни за здравния статус на ромите
	Програми				
5.2	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството за насърчаване достъпа до здравна грижа	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика, насърчаваща достъпа до здравна грижа, със съществена финансова подкрепа
5.3	Специални здравни програми за уязвими групи, от които могат да се възползват и ромите (повишаване на информираността и дейности за разгласяване на здравеопазването, ваксинации и т.н.)	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани, мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
5.4	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани, мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа
6.	Жилищни условия				
6.1	Няма данни за жилищните условия за ромите	Има данни за жилищните условия за ромите за няколко години, но няма редовен процес на осъвременяване и данните не са национално представителни	Има национално представителни данни за жилищните условия на ромите за няколко години, но не са редовно осъвременявани	Има национално представителни данни за жилищните условия на ромите за няколко години, които са осъвременявани редовно	Има годишни национално представителни данни за жилищните условия на ромите
	Програми				
6.2	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани, мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството по места с някакво финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа
6.3	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани, мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа
6.4	Няма подкрепящи дейности от страна на правителството	Има непостоянни, финансирани от правителството и/или външно финансирани, мерки	Има редовно финансирани от правителството мерки, но няма програма	Има официална програма на правителството по места с известно финансиране	Има интегрирана правителствена политика със съществена финансова подкрепа

Категория	Оценки				
	0	1	2	3	4
7.	Антидискриминация				
7.1	Има ли съпоставимо с това на ЕС антидискриминационно законодателство и адекватно прилагане?	Няма съпоставимо с това на ЕС антидискриминационно законодателство	Правителството развива съпоставимо с това на ЕС антидискриминационно законодателство	Има съпоставимо с това на ЕС антидискриминационно законодателство, но няма случай на прилагане относно ромите	Има съпоставимо с това на ЕС антидискриминационно законодателство и то е систематично прилагано относно ромите

България

1. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ВЪПРОСИ

1.1 Разработване на Плана за действие на Десетилетието

След конференцията „Ромите в разширяваща се Европа”, проведена от 30 юни до 01 юли 2003 г. в Будапеща, Министър-председателят на България назначи Министъра по бедствия и аварии за национален координатор на Десетилетието на ромското включване. Националният план за действие относно реализацията на Десетилетието на ромското включване (наричан отгук нататък ПДД) беше разработен от национална работна група, създадена от министъра по бедствия и аварии специално за тази цел.

Националната работна група включваше служители от правителствени институции, представители от българските офиси на Световната банка, Програмата за развитие на ООН (UNDP) и на Институт „Отворено общество”, както и 17 ромски активисти, включително и ромите – членове на делегацията, участвала по време на конференцията в Будапеща. След това групата беше разделена на подгрупи, всяка от които имаше за задача да развива определени части от ПДД. Всяка от тези подгрупи включваше както представители от съответното министерство, така и от неправителствени организации.

След официалното стартиране на Десетилетието в България, в началото на февруари 2005 г. НПД беше приет от Министерски съвет на 14 април 2005 г.

1.2 Съдържание на Плана за действие на Десетилетието

Българският ПДД е базиран най-вече на Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество (наричана отгук нататък Рамкова програма за ромите), като национална стратегия по ромските въпроси. ПДД също така включва елементи от други политики, например, от Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, Здравната стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етнически малцинства, и Националната програма за подобряване жилищните условия на ромите в Република България.

На пръв поглед изглежда, че българският ПДД напълно обхваща проблемите на ромите по Десетилетието: ПДД изброява цели, задачи, дейности, индикатори, отговорни институции, срокове, суми и източници за финансиране срещу всеки отделен раздел. Още повече ПДД съдържа отделна част, която подчертава дейностите, насочени към борба срещу дискриминацията. Това показва ангажимента на българското правителство да се фокусира върху антидискриминацията

като всеобхватен приоритет, дори ако други всеобхватни проблеми, като равенството на половете и премахването на бедността, не получават подобно детайлно третиране в ПДД.

Въпреки видимата цялостност на ПДД, един по-близък поглед разкрива, че той е създаден по-скоро като проформа, бюрократичен документ, обединяващ съществуващите политики, които оказват влияние както върху ромите конкретно, така и върху всички групи в неравностойно положение. По този начин ПДД включва както дейности, насочени към насърчаване включването на ромите, като създаване на Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, така и дейности, които са насочени към ромите, но не насърчават непременно включването, каквото е, например, общото насърчаване на ромските деца да учат ромски език (*Амалипе, Ромските стратегии*).

Нещо повече, индикаторите за оценка на напредъка в постигането на целите от ПДД не са ясни, а за някои от дейностите дори не са изброени такива. Когато индикаторите са изброени, те са формулирани като абсолютни цифри, отнасящи се до броя на ромските бенефициенти или до извършените дейности, вместо да бъдат използвани сравнения със същите индикатори сред неромското население. Няма общи индикатори – какъвто е, например, общият брой на завършилите средно или висше образование – според които може да бъде измерена степенята на ромската интеграция. Понякога е много трудно индикаторите да бъдат количествено определени, както в случая с един, определен просто като „подобро качество на образование“. За да бъде затруднено още повече оценяването на напредъка, в ПДД са изброени няколко дейности за събиране на данни, които са формулирани толкова неясно, че те не показват разбираеми национално представителни данни, които биха могли да послужат за измерване на напредъка.

Ограничената финансова ангажираност на българските власти за Десетилетието задълбочава схващането, че ПДД е създаден само като проформа документ. Всички дейности, изброени в Плана за действие, се предполага да бъдат финансирани от бюджета на всяка отговорна институция. Този подход тясно следва схемата за

изпълнението на Рамковата програма за ромите, за която не бе отпуснато специално финансиране извън обичайните бюджети на различни държавни агенции и министерства и финансирането по ФАР, осигурено от Европейската комисия. В случая с Рамковата програма за ромите този подход се оказва непреодолима пречка за правилното му изпълнение, тъй като държавните агенции и министерства не бяха склонни да отпуснат адекватно финансиране за реализиране на програмата.

Същите пречки се появяват и в случая с ПДД. Например, през 2005–2006 г. приносът от държавния бюджет за дейности, свързани с ромите, беше предвиден в ПДД да бъде около 1 745 550 лв. (около 900 000 €). От тях частта, финансирана от държавния бюджет, е само 1 230 000 лв. Допълнителни 270 000 лв. се очаква да дойдат от „държавния бюджет и донори“ вероятно като съфинансиране, докато други 145 000 лв. са споменати или като принос на външни донори, или като средства, идващи от неуточнени източници. Единственото специално финансиране, точно определено за Десетилетието на ромското включване, възлиза на 128 000 лв. (приблизително 64 000 €), отпуснати от правителството да покрият разходите по Българското председателството на Десетилетието за периода юли 2006 – юни 2007 г. (*Амалипе*). В допълнение, Българското Министерство на труда и социалната политика (наричано отгук нататък, Министерство на труда) отпусна почти 1 400 000 лева за курсове за ограмотяване, насочени към ромите, и финансира други мерки, които са отворени за ромите, но не са насочени към тях. Досега най-голям принос към дейностите, изброени в ПДД, имат чуждите донори: 3 446 659 €, идващи основно от два проекта по ФАР (2003 г. и 2004–2006 г.).

Дори и с външен принос, финансирането, определено за Десетилетието, е недостатъчно за да бъдат решени тежките проблеми, които среща повече от 800-хилядното ромско население в България. Един по-близък поглед разкрива, че ПДД дори не се опитва да претендира, че той фактически прави нещо за да реши тези проблеми. От 129-те дейности, вписани за периода 2005–2006 г., само за 29 има точно определен бюджет, споменат в ПДД. За другите 100 дейности колонката на

бюджета е празна или се казва, че „не е необходимо допълнително финансиране“. И отново не е ясно колко от съществуващите дейности фактически ще работят за ромите и дали наистина не са необходими допълнителни средства, за да могат тези дейности да им помогнат. Причините за липса на бюджет са различни: някои от 100-те мерки, по които не се предвижда бюджет, са рутинни дейности, докато други са чисто теоретични идеи, без конкретни параметри. И така резултатът е, че всичките области, върху които е фокусирано вниманието, като заетост или жилищна политика, нямат точно определено финансиране в ПДД.

1.3 Координация и изпълнение на Десетилетието

След като ПДД беше приет през април 2005 г., България влезе в период на политическа нестабилност. Парламентарните избори, проведени през юни 2005 г., бяха последвани от дълъг период на преговори между политическите партии. В края на краищата, след месеци на спорове, беше формирано правителството. В резултат на това за почти една година не беше определен координатор на Десетилетието, докато България пое председателството на Десетилетието през юни 2006 г. и Министерски съвет определи Заместник-министъра на труда Явор Димитров за координатор на Десетилетието. Макар че дирекция „Етнически и демографски въпроси“ (наричана отгук нататък Дирекцията) е представлявала България на международните събития на Десетилетието, изглежда, че до определянето на Заместник-министър Димитров не е имало координация на постоянни, свързани с Десетилетието дейности, на ниво централна власт. През ноември 2006 г., когато Заместник-министър Димитров напусна поста си, настъпи нов срив. През 2006 г. Министерство на труда създаде Съвет за интеграция на ромите, чиято основна цел е да подпомага Министерството по проблемите на ромското включване. Той е съставен от представители на ромски НПО и се председателства от Министъра и координатор на Десетилетието. Административната подкрепа на координатора на Десетилетието

се осигурява от Дирекция „Демографска политика и равни възможности“ в Министерство на труда.

Координирането на изпълнението на ПДД е отговорност на кабинета на Националния координатор на Десетилетието, докато надзора по изпълнението на Рамковата програма за ромите е отговорност на Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси (наричано отгук нататък Национален съвет) и неговия подчинен орган – Дирекция „Етнически и демографски въпроси“. Излиза, че съществува твърде малък синхрон между кабинета на Координатора на Десетилетието и Националния съвет независимо, че много от дейностите, които те би трябвало да наблюдават, на практика се препокриват.

Националният съвет е тромава, неефективна структура, съставена от 55 представители на държавни институции, както и НПО. Той проведе първата си среща на 1 март 2006 г. През април 2006 г. бе проведена среща на подкомисията по ромска интеграция. За периода януари – юли 2006 г. не са провеждани никакви други срещи на Националния съвет, въпреки че в неговия устав е предвидено срещите да се провеждат поне веднъж на всеки три месеца. Но дори и с редовни заседания, влиянието на Националния съвет би било ограничено: Съветът има само консултативни и координиращи функции. Той може да съветва държавните институции за техните дейности по отношение на интеграцията на ромите и да изисква информация от различни агенции. Но не може да нарежда да бъдат предприемани специфични мерки, както и не може да извършва самостоятелни действия. Поради тези причини, някои от ромските НПО решиха да не бъдат част от Националния съвет и изразиха съмнение за нуждата от създаване на такъв Съвет (Амалипе). Дори 16 ромски НПО, които са включени в подкомисията за интеграция на ромите в рамките на Националния съвет, не участват активно в работата на Съвета.

Дирекция „Етнически и демографски въпроси“ е една напълно нова институция. Въпреки, че Дирекцията бе създадена през юли 2005 г., ключовите постове бяха попълнени чак през февруари 2006 г. В резултат на това Дирекцията все още има ограничен администра-

тивен капацитет. Тя е съставена от 17 души персонал, петима от които работят основно за интеграция на ромите. Дирекцията стартира серия от обучителни сесии, целящи да подобрят капацитета в сферата на публичната администрация и управлението на проекти. Нейните служители работят за разясняване на политиката за интеграция на ромите, организиране на обучения, представяне на стратегии и планове за действие и анализиране на информацията относно жилищните проблеми и административния капацитет на регионално и местно ниво. Дирекцията, също така, координира техническото изпълнение на проекти по ФАР.

Изпълнението на ПДД се предполага, че трябва да следва свой собствен план за действие, различен от плана за действие по Рамковата програма за ромите. Но този механизъм далеч не е последователен. Например, през 2005 г., когато ПДД беше приет, не бе разработен никакъв план за действие по изпълнението на Рамковата програма за ромите. През следващата година изпълнението на Рамковата програма бе незначително по-добро: консорциум от НПО разработи План за действие, който бе приет едва в средата на годината – през юни 2006 г. Може би изглежда, че тези различия едва ли имат значение, защото двата документа са дотолкова еднакви, че едно и също действие може да бъде отчетено като изпълнителна мярка и по двете политики. Тъй като нито една политика няма определено финансиране, отпуснато от държавния бюджет, това, което се докладва като изпълнение, се състои от различни дейности, извършени от държавни институции, финансирани от техния общ бюджет и тези дейности се докладват както по Десетилетието, така и по Рамковата програма за ромите.

Българското правителство не е разработило приоритетни планове за действие, но координаторът по Десетилетието започна да ангажира за изпълнението му някои общини.

В допълнение на това някои от общините отчитат, че са разработили местни планове за действие по Десетилетието, за които не е ясно дали са резултат от действията на централната власт, или са по-скоро местни инициативи.

До настоящия момент българското правителство не е публикувало никакъв доклад относно развитието в рамките на Десетилетието.

2. ЦЕЛЕВИ ОБЛАСТИ

2.1 Образование

Тъй като правителството полага повече усилия за модернизиране на българската образователна система като цяло, образованието на ромите има по-скоро нисък политически приоритет. В резултат на наличните данни, предоставени от Националния статистически институт, които са национално представителни, но не се актуализират редовно, се разкриват остри различия в образователните нива на ромите и неромите. Например, според данните на Националния статистически институт за 2001 г. около 63% от ромите нямат основно образование, докато за етническите българи този процент е 16%. Освен това само 0.2% от ромите притежават университетска степен на образование, на фона на 16% от етническите българи, които имат такава. Степента на неграмотност сред ромите е 15 пъти по-висока от тази при неромите (Амалипе). Нещо повече, ромите в България често посещават сегрегирани училища, а понякога и специални училища за ученици с умствени увреждания (Европейски център за правата на ромите, *Стигмата*). Наричани често „училища в гетото“, тези учебни заведения, посещавани най-вече от роми, предлагат много ниско качество на образование и неприветливи условия за обучение (Нунев, „Анализ“). Те внушават на учениците от ромски произход ниска мотивация и усещане за малоценност, в сравнение с неромските деца.

За да се справи с различията в образованието на ромите и неромите, българското правителство е разработило няколко политически инициативи през последните две години. Твърде рано е да се оцени ефективността на тези програми. Все пак документите, върху които те са базирани, разкриват някои тревожни тенденции относно позицията на правителството по отношение образованието на ромите. Първо, през юни 2004 г. Министерство на образованието и науката (наричано отгук нататък Министерство на образованието) издаде Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (наричана отгук нататък Стратегия за образователна интег-

рация). Тази стратегия за образователна интеграция се базира на специфични части от Рамковата програма за ромите, като я развива по-детайлно, поставяйки специфични мерки и цели за осигуряване на равен достъп до качествено образование, училищна десегрегация и интеркултурното образование. През юни 2005 г., една година след изработването на Стратегията, бе разработен петгодишен план за действие за изпълнение на Стратегията за образователна интеграция, който скоро бе последван от планове за изпълнение, разработени чрез местни стратегии. Но подходът за изпълнение на Стратегията за образователна интеграция нямаше за цел да прокара интеграцията в други по-обща образователни политики. Напротив, той я представи като отделно допълнително бреме. Нито един от училищните автобуси, осигурени чрез Националната програма на Министерство на образованието, не беше използван за да се подпомогне десегрегацията, като по този начин превоза, като част от интеграцията, бе оставен за финансиране изцяло от НПО.

Както вече беше споменато в ПДД, изпълнението на Стратегията за образователна интеграция ще бъде финансирано чрез Центъра за образователна интеграция, директно подчинен на Министерство на образованието. Въпреки, че създаването му бе добра инициатива, механизмът, който управлява взаимоотношенията на Центъра за образователна интеграция с изпълнителите, на практика, изглежда има някои основни недостатъци – той оставя интеграцията на добрата воля на местните власти и на училищните администратори, които могат да кандидатстват за финансиране по проекти, ако преценят, или могат да решат изобщо да не участват в десегрегацията. Нещо повече, този механизъм отрича възможността на НПО да разработват независими проекти (чл. 19 и чл. 20, Правилата на Центъра). Това на практика, прави интеграцията на ромите неуспешна, имайки предвид, че през последните години неправителствените организации са били главният и фактически единствен двигател за десегрегация.

Центърът за образователна интеграция е създаден за да набира фондове от чуждестранни донори, като получава допълнително финансиране от държавата. Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” за програм-

ния период 2007–2013 г. ще бъде съфинансирана от Европейския социален фонд и ще подкрепя три основни области на интервенция по приоритет „Подобряване на достъпа до образование и обучение”. Центърът за образователна интеграция е един от потенциалните бенефициенти. Допълнителното финансиране от държавния бюджет, предвидено за 2005 г., възлизащо общо на 1 000 000 лв. (приблизително 500 000 €), не бе усвоено през 2005 г., тъй като вътрешните правила на Центъра бяха одобрени от Министерски съвет доста по-късно и той започна да функционира чак след това. Поради тази причина за 2006 г. финансирането от държавния бюджет бе намалено на половина.

Намаляването на и без това оскъдното финансиране, отпуснато за интеграция, е само симптом на широка практика, при която ангажмента на българското правителство по отношение на десегрегацията и включващото образование не отива по-далеч от формални декларации. Този модел стана още по-очевиден след идването на новото правителство през септември 2005 г., когато думата „десегрегация” напълно изчезна от публичните изказвания на различните служители.

Това отношение се проявява и в Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищно възпитание и обучение за периода 2006–2015 г. (наричана Програма за училищно образование), която бе приета от новото правителство като негов основен документ в образователната политика. Одобрена от българския парламент, Програмата за училищно образование е по-силна като политика, отколкото Стратегията за образователна интеграция, която бе приета само с решение на Министерство на образованието. Програмата за училищно образование, която е подкрепена чрез финансови ресурси от държавния бюджет и допринася за промени в българското законодателство, не спомага по никакъв начин за десегрегацията или за межкултурното образование, които са главните цели на Стратегията за образователна интеграция.

Програмата за училищно образование не разглежда образованието на малцинствата като важна област на политики. Когато става въпрос за проблеми на малцинствата, Програмата ги поставя под

заглавието „социализация на деца, чийто майчин език не е българският“, което предполага, че авторите на Програмата за училищно образование не само смятат, че децата от малцинствата са „несоциализирани“, но и погрешно смятат, че повечето от учениците от малцинствата не знаят български език и че всичките техни проблеми могат да бъдат решени като се запълни предполагаемия езиков пропуск.

Мерките, описани в този раздел, включват подобряване на знанията на децата по български език. Тази част от Програмата за училищно образование включва и комплект от социални и административни мерки като безплатни учебници, безплатна храна, предлагане на социални придобивки чрез училищата и др., чиято цел е да осигури посещаемостта на ромските деца в училище, независимо дали училищата, в които те учат, са интегрирани или не. Освен това, Програмата включва серия от политики, които биха могли фактически да влошат общия образователен статус на ромите, например, има решение за получаване на основно образование след седми клас, а не след осми клас. НПО смятат, че тази мярка ще остави повече от 7000 ромски деца годишно извън образователната система (Амалипе).

Въпреки очевидната липса на интерес по въпроса, образователната интеграция все още формално присъства в дневния ред на правителството и нейните особености са заложени в ПДД. Когато новото правителство бе избрано през септември 2005 г., образователната интеграция бе поверена на заместник-министър, като най-високопоставен служител, който да се занимава с нея в съвременната история на България. Но тази „интеграция“ бе фокусирана върху деинституционализацията и включването в общото обучение на ученици с умствени увреждания. Съществува силен политически ангажимент в този процес и правителството докладва за добри постижения в тази област. Увеличава се броят на учениците с умствени увреждания, посещаващи общи училища, докато броят на специалните образователни програми намалява. Регионалните инспекторати по образование са назначили експерти по интегрирано образование, които да се занимават преди всичко с деца, идващи от специализирани училища (EUMAP, Права на хората).

От друга страна, интеграцията на учениците от малцинствата не получава такава административна подкрепа на местно ниво. Досега този процес бе извършван главно от НПО със съвсем малка, ако не и никаква подкрепа, от страна на Министерството на образованието. Заместник-министърът, отговорен за интеграцията, обеща да изгради регионални инспекторати, които да се занимават с интеграцията на учениците от малцинствата, но много малка част от тези обещания бе реализирана, с изключение на отделни обучителни сесии за мултикултурно образование. През 2006 г. бяха назначени няколко експерти, които да наблюдават реализацията на Стратегията за образователна интеграция на регионално ниво.

Но основните отговорности на тези експерти, които се свеждат до образование, изкуства, история, включване на ученици с увреждания и др., все още са извън сферата на образователната интеграция на ромите. За повечето от тези експерти реализацията на Стратегията за образователна интеграция е просто допълнителна задача върху вече вписаните в тяхната длъжностна характеристика.

Според служителите, интервюирани за целта на този доклад, една уместна дейност на Министерство на образованието е неговото сътрудничество с УНИЦЕФ за извършване на проучване относно причините, поради които някои ученици отпадат рано от училище. В ход са дискусии за изготвяне на план за действие, насочен към намаляване броя на отпадащите и незаписани ученици в задължителното основно образование за периода между 2007 г. и 2009г.

Междувременно Министерството на труда се активизира в насърчаване достъпа до образование чрез подпомагане обучението на помощник-учители от ромски произход, програми за ограмотвяване на възрастни, безплатни закуски в училище и др. В допълнение, достъпът до програмата за използване на месечни помощи за деца зависи от присъствието им в училище, като мониторингът напоследък е бил засилен. Изглежда, че някои от тези програми подобриха посещаемостта в училищата, точно както направи и задължителното едногодишно предучилищно образование, представено от Министерство на образованието през 2003 г. Но все още програмите не решават

коренните причини за отпадането на децата от училище, нито осигуряват точна оценка на резултатите в образованието. Като цяло излиза, че координацията между Министерство на труда и Министерство на образованието относно проблемите на образованието сред ромите е твърде слаба.

Други институции, като Националният съвет за сътрудничество по етнически и демографски въпроси и Дирекция „Етнически и демографски въпроси”, също изпълняват проекти с образователни елементи, включително две програми по ФАР за подкрепа на етнически смесени училища (2003 г. и 2004–2006 г.).

Според оценка на Министерство на образованието през 2006 г са били разработени повече от 10 проекта, за премахване на сегрегацията. Повечето от тези проекти са били разработени от НПО със съвсем малка или дори без никаква подкрепа от страна на българското правителство. Но въпреки тяхната ръководна роля в насърчаване на прогресивните образователни политики, ромските НПО биват търсени все по-малко и по-малко като ресурс. Консултативният съвет за образование на децата и учениците от етническите малцинства бе създаден през 2003 г. и включваше няколко НПО с опит в областта на образованието.

Министерството на образованието се ангажира с възстановяването на Съвета, но по нова ограничена формула.

Реформа в образователния закон и системата за училищното финансиране е вече предприета и се очаква тя да допринесе за по-голяма финансова стабилност и независимост на училищата. През последните години в няколко общини започна пилотно индивидуално финансиране и делегирано бюджетиране, като се очаква то да се разпространи в цялата страна през 2007 г. и след това. Тази нова децентрализирана система трябва да създаде силни стимули за повишаване на включването на ромите и за намаляване на ранното им отпадане от училище. Необходимо е обаче да има ефективен мониторинг и контрол, за да се избегне отчитането на т.нар. ученици „фантоми”, които официално са записани, но практически не посещават редовно училище.

2.2 Заетост

Министерството на труда се ангажира с ромските проблеми едва през 2005 г. Преди тази дата то не играеше роля на изпълнителна агенция по Рамковата програма за ромите, нито пък имаше собствена стратегия, обвързана с тях. Дори не участва в съставянето на ПДД. В Министерството на труда не работеха ромски експерти, въпреки че голямото болшинство от бенефициенти по всички програми за социално подпомагане на министерството са роми.

Все пак през 2005 г. бе назначен един експерт от ромски произход за заместник-министър в Министерство на труда и това назначение отбеляза по-висока ангажираност в тази област. По-късно този заместник – министър бе определен за координатор на Десетилетието. До настоящия момент, Министерството на труда и социалната политика започна и подготовката на Оперативната програма за развитие на човешките ресурси, българският програмен документ за използване на финансиране от Европейския социален фонд. Документът ще регулира повечето от областите, обхванати от Рамковата програма за ромите. Ромски НПО участваха активно в процеса на разработване на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси”. Като резултат от това ромските проблеми са включени в отделна глава, която ще подsigури тази хоризонтална политика да намери адекватно отразяване във финансирането на проекти и програми.

През последните две години Министерството на труда започна изпълнението на серия от програми, въвличащи ромските общности, въпреки че тези програми не бяха изготвени или пригодени специално за роми. Повечето от пилотните програми бяха финансирани от ЕС, докато по-големите програми по включване бяха финансирани от държавния бюджет. Но тези програми предстои да се консолидират в една ясна и последователна дългосрочна стратегия, пригодена към специфичната ситуация на ромската общност. Част от проблема може би е липсата на достоверни данни относно заетостта сред ромите, липса, която затруднява всяко аналитично усилие. Друг възможен проблем е липсата на координация между отделните дейности – например, пилотни програми,

от една страна, и общи национални политики, от друга.

По този начин, докато приемането на Националния план за заетост през 2006 г. представлява важен крайъгълен камък за секторните политики в България, за ромите това събитие остана незабелязано. Те дори не бяха изрично споменати в списъка на целевите групи, който включва серия от хора в неравностойно положение. В най-добрия случай ромите се възприемат като ползватели на различни услуги, предоставени според тези планове за групи хора в неравностойно положение. Но тъй като категорията в неравностойно положение е доста обширна и включва хора с увреждания, възрастни, млади висшисти, по-вероятно е ромите да се изгубят из различните политики, създадени специално за тези групи, отколкото да бъдат покрити от широкоспектърния подход на Националния план за заетост. Освен това, повечето политики и програми в Националния план за заетост са насочени към реинтеграцията на безработните на трудовия пазар и не е ясно дали съществуват точни механизми за стимулиране на заетост сред ромите, тъй като голяма част от тях никога не са работили официално.

Всъщност самата идея за активизиране, която ръководи цялата политика за заетост в България, е развита само на теоретично ниво със слабо разбиране на фактичката поведенческа схема както на работодателите, така и на служителите. В резултат на това изпълнението на справедливи политики по заетост е блокирано от серия старомодни предположения относно потенциалните бенефициенти и действителното функциониране стимулите за работа на практика. Например, програмата „От социални помощи към заетост“, една от най-скъпите програми, разработвани от българското правителство, предлага само много ограничен обхват от възможности за заетост на участниците в нея – като санитарии или чистачи в офиси. Оказа се, че тя има отрицателно нетно въздействие върху заетостта и бе ревизирана през последните няколко години (Де Конинг, *Средносрочна оценка*). От една страна, местните администратори се оплакаха, че програмата е твърде ограничена, тъй като в много от малките градове няма достатъчно такава работа, която да

бъде предложена на потенциалните бенефициенти. От друга страна, програмата не действа като истински стимул за бенефициенти, които получават само минимални работни заплати, особено ако те идват от семейства с много деца и получават значителен брой социални помощи, включително и помощи за отглеждане на деца (USAID, *Пазара на труда в България*; Богданов и Ангелов; *Интеграцията на ромите в България*).

През 2003 г. България прие подробен антидискриминационен закон, основан на европейските директиви в тази сфера. Законът предлага обширна защита от дискриминация на много нива и разрешава на жертвите да използват обикновените съдилища, както и органа по равнопоставеност, наречен Комисия за защита от дискриминация, за да търсят правата си. Комисията за защита от дискриминация, създадена през 2005 г. трябва да започне да работи като ефективен орган по равнопоставеността. Междувременно съдилищата също получиха активна роля, ръководейки стратегически случаи, предоставени от НПО, като Фондация „Романи Бахт“ и Европейския център за правата на ромите, в области като достъп до заетост и училищна сегрегация.

2.3 Здравеопазване

В България няма централизирана, подробна и редовно актуализирана информация за здравето на ромите. Независими доклади обаче показват, че здравните резултати на ромите остро се различават от тези на останалата част от населението в България (Министерство на здравеопазването, *Здравна стратегия*). Според доклад на ПРООН за здравето на ромите, степента на детската смъртност сред ромите е три пъти по-висока от тази при етническите българи; средната продължителност на живота при ромите е с 10 години по-ниска от средната за страната; повече от 68 процента от ромските домакинства имат хронично болен член на семейството, а също така почти половината от всички роми не са здравно осигурени (Министерство на здравеопазването). Ромите най-често страдат от заболявания на дихателната система (туберкулоза, силикоза, белодробен емфизем и др.) и на двигателната система

поради тежките условия на живот и неквалифицираната работа, която те извършват (Министерство на здравеопазването).

Ромите често нямат достъп до ранна диагностика на болести като рак и сърдечносъдови заболявания. Докато здравното законодателство предвижда задължителна имунизация за всички хора под 18 годишна възраст, то за ромското население има бариери за достъп до имунизационните програми. Напоследък появата на наркомании в градските гета доведе до остро повишаване на ХИВ-инфекции, както и на хепатит В и С, заедно с други, свързани с наркотиците, здравни проблеми. Жилищната сегрегация поставя ромите в по-голяма физическа дистанция от местата за здравна грижа и те все по-често живеят в области, които не се обслужват от общопрактикуващи лекари, което фактически ги оставя извън системата на здравеопазването. Признавайки това, Министерството на здравеопазването работи за въвеждането на мобилни здравни клиники – засега в пет града. Нещо повече, българските здравни служби по правило са безчувствени към специфичните нужди на ромското население и често дискриминират ромски пациенти, както предоставяйки им повърхностни нискокачествени услуги, така също понякога като категорично отказват услуга. Случва се линейки да отказват да взимат пациенти от ромски квартали (Европейски център за правата на ромите, *Бърза помощ*).

През 2003 г., като част от програма на ФАР, Министерството на здравеопазването възложи извършването на проучване за състоянието на здравните услуги за ромите в 15 общини в страната (Факт Маркетинг). Въз основа на резултатите министерството разработи 15 пилотни програми, целящи да осигурят медицинско обучение и обучение на професионалисти в сферата на здравеопазването, които работят с роми, както и да осигурят неофициални ромски медиатори, чиято цел е да улеснят връзката между ромските общности и здравните институции. От опита си от тези пилотни програми министерството разработи здравна стратегия, която е отразена в ПДД. Краткосрочните планове за действие по изпълнението на тази стратегия определят цели, крайни срокове, институции, както и нива за финансиране и механизми.

През 2005 г. Министерство на труда създаде бюджетна линия за финансиране на здравните разходи за маргинализирани лица. Достъпът до това финансиране бе ограничен до неосигурени хора и бе подчинен на стриктна проверка на средствата. Очевидно броят на хората, използвали това финансиране, остава твърде малък, което може би се дължи на ограничена информация за съществуването на програмата.

Министерство на здравеопазването разработи и няколко национални програми, чиито основни цели са групите в неравностойно положение, включително малцинства и роми. Такъв е случаят с Програмата „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”, финансирана от Глобалния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария. Основните компоненти на програмата включват предлагане на профилактика в ромските общности. Друга програма има за цел създаване на клиники в селските райони със смесено население, включително пет малки клиники в ромски общности.

Струва си да се отбележи и едно друго усилие, при което с помощта на Институт „Отворено общество” през последните няколко години бяха обучени 87 здравни медиатори. До настоящия момент здравните медиатори все още не са включени в българската здравна система. Много от тях започнаха да работят като част от временните програми за заетост. Очаква се, че през 2007 г. поне 60 от обучените медиатори ще бъдат трайно наети на работа от общини чрез субсидии, осигурени от Министерство на финансите (Министерство на здравеопазването, Писмо 08-00-34/26).

2.4 Жилищни условия

Ситуацията на ромските жилища в България е потресаваща. Тъй като в началото на 90-те години, голям брой роми се преместиха в големите градове, вътрешноградските „гета” или „бедняшки квартали“, направени понякога от незаконно построени жилища без хигиенни условия и инфраструктура, тревожно се разраснаха. Приватизацията на комуналните компании изостри трудностите на тези, които живееха в гетата – компаниите спряха

доставките на услуги за да намалят загубите си, създавайки по този начин взривоопасни ситуации в ромските квартали и предизвиквайки сблъсъци между недоволните граждани и полицаи, които бяха викани да осигурят изпълнението на решенията на някои от компаниите или просто да възворят обществен ред. В допълнение на тези проблеми стои и въпросът с легалния статут на много ромски жилища – много от сградите са построени незаконно, собствеността на земята е неустановена, а кадастрално планиране с точна регистрация на собствеността почти липсва. Според данни, представени като част от програма на ФАР, целяща подобряване на инфраструктурата предимно в области с ромско население, основната част от ромското население в градовете живее в 100 такива гета в 88 общини в страната. Самото правителство не притежава национално представителни, редовно актуализирани данни относно жилищните проблеми на ромите до настоящия момент.

Българското правителство прие две основни програми, с които обръща внимание на жилищните проблеми на ромите: Национална програма за подобряване на жилищните условията на етническите малцинства в градска среда (наричана оттук нататък Национална програма за малцинствата) и Национална програма за подобряване на жизнените условия на ромите в България (наричана оттук нататък Национална програма за ромите). И двете се занимават изключително с проблемите на ромите в градовете, оставяйки онези от тях, живеещи в селските райони, без дори и писмен документ, относно жилищно им състояние – въпреки че ромите в селата представляват почти половината от цялото ромско население в България и често те са много по-бедни от тези, живеещи в градовете.

Първата правителствена инициатива, Националната програма за малцинствата стартира през 2005 г. чрез Програмата на ООН за развитие (ПРООН) като част от усилията за подкрепа развитието на жилищната политика, основана на Националната жилищна стратегия от 2004 г. ПРООН съвместно с Министерството на регионалното развитие и благоустройството и Националният съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси разработиха

комплексна стратегия, базирана на интеграционен многоспектърен подход, основан на международно приети модели на добри практики. Парадоксално, уязвимостта на стратегията лежи точно в тази многостранност, която предлага координация и допълване на широк спектър от мерки, поети от голям брой участници, тъй като изпълнението на Националната програма за малцинствата разчита на ангажиментите и доброволното участие на различни участници, неговото изпълнение до голяма степен зависи от деликатния консенсус на местните действащи лица, който непрекъснато се нарушава от съревнования за средства и открита враждебност. Твърде вероятно е интеграционният подход на Националната програма за малцинствата да не проработи, освен ако не се постигне определено ниво на сътрудничество и по такъв начин прогресивната, създадена по модел на ПРООН политика, рискува да се превърне в още един пример за несъответствие между политическите ангажименти на българското правителство, понякога твърде амбициозни, и неговия капацитет за адекватно изпълнение (Амалипе).

Националната програма за ромите, приета през 2006 г., е резултат от съвместните усилия на експерти от Дирекция „Етнически и демографски въпроси”, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Министерство на финансите, Министерство на труда, както и на представители от Национално сдружение на общините в Република България, офисите на Организацията на обединените нации в България и на ромски НПО. Покривайки същия период, който покрива и Десетилетието, Националната програма за ромите апелира за инвестиции в инфраструктурното развитие на ромските квартали, за намиране на алтернативно разполагане за някои от поселищата, строителство на нови жилища, финансирано от държавния бюджет, и промяна на пространственото развитие на сегрегирани ромски квартали. Програмата предвижда ясни мерки, индикатори и бюджетни линии, както и стабилен финансов ангажимент от страна на държавния бюджет. Четиридесет процента от нея ще се финансират от държавата, която дава 1.26 милиарда лева. Други 30 процента се очаква да бъдат покрити от структурните фондове на ЕС; 17 процента ще

бъдат поети от местните власти, а остатъкът ще дойде от бенефициентите или други финансови институции, в това число и банки. Само държавният принос позволява Националната програма за ромите да изпъкне пред другите програми, свързани с ромите, които разчитат най-вече на добрата воля на чуждестранни донори. В допълнение, Националната програма за ромите има преимуществото да бъде насочена към политика, пригодена към специфичните нужди на ромите, като в същото време се включва в Националната жилищна стратегия, защото е разбираемо, че подобряването на условията на живот на ромите, ще допринесе за подобряване на жилищната ситуация в България. Програмата също е различна и с това, че осигурява въвличане на ромските общности, които могат да й дадат така необходимото приемане и легитимност сред бенефициентите ѝ.

Макар, че все още е твърде рано да се оценява изпълнението на Националната програма за ромите, вече се появиха някои обезпокоителни сигнали. Първо, местните власти демонстрираха своята неохота да предоставят собствените си фондове за пилотната фаза на Програмата. Механизмите за осигуряване на финансиране от държавния бюджет също се оказаха неясни: Националната програма поставя като условие финансирането да се предоставя чрез бюджета на Министерството на регионалното развитие и благоустройството „според възможностите на бюджета” и „в разходните норми и в зависимост от други програми в бюджета на министерството” (Амалипе). Действителното финансиране на изпълнението за 2006–2007 година показва пречката за това обезпечаване.

Само около 2% от общите 10-годишни бюджетни предвиждания бяха отпуснати за първите две години. Докато част от този непропорционален дял може да бъде обяснена с твърдението, че повечето от дейностите през тези първи две години са били от подготвителен характер, това е твърде слабо обяснение на такова остро несъответствие във финансирането.

По-добро е обяснението, че мерките, планирани за първите две години, не се отнасят до същността на проблема. Така за 2006–2007 година дейностите са концентрирани само в общини, където ромското население представлява повече

от 10 процента от общото население. Това фактически оставя на заден план най-лошите гета в големите градове като София, Пловдив или Бургас, тъй като тези градове имат многобройно разнообразно население, а и много роми, живеещи там, се самоопределят като българи или като турци. Според твърдението на Националния съвет, Националната програма за подобряването на жилищните условия на ромите е подходяща за всички населени места (градове и села). Това зависи от условията, включително дали жилищните проблеми са приоритетни в съответния регион или общински планове за развитие и дали има кадастрална карта на населеното място.

Също така изглежда, че правителството е направило един механичен прочит на оригиналния политически документ, изготвен от ПРООН. Официалният документ, разпространен от Дирекция „Етнически и демографски въпроси”, представлява само селективно копирана версия на оригиналния документ. Това, което е пропуснато в процеса, е логиката на взаимна зависимост между различните участници, както и някои показателни проекти, които биха могли да послужат като модел, в който местните дейности вече са били проверени (Амалипе). Изчезнали са и важните заинтересовани лица за развитието на местните стратегии: местните НПО и самите ромски общности.

Источници

ОБЩИ

Асоциация Джено, *Принудени: Проблема от изселванията на ромите в Европа* (2006), http://www.dzeno.cz/docs/Evictions_Report_Eng.doc.

Дина Ринголд, *Ромите в разширяваща се Европа: Разчупвайки кръга на бедността* (Вашингтон, Световната банка, 2004), <http://www.ingentaconnect.com/content/wb/1489/2004/00000001/00000001/art00001>.

Европейска група за консултиране и миграционна политика, *Сравнителен анализ на националните мерки за борба с дискриминацията*, редактирано от Айлеен МакКолган (2006), http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/pubst/stud/mapstrand1_en.pdf.

Европейската комисия, *Ситуацията на ромите в разширения Европейски съюз* (2004), наличен на: http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6204389_en.html.

Европейски център за правата на ромите, *Липса на линейки: Позор за здравната грижа за ромите в Европа* (2006), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2632>.

Европейски център за правата на ромите, *Стигмата: Сегрегирано образование на ромите в централна и източна Европа. Проучване на моделите на сегрегирано образование на ромите в България, Република Чехия, Унгария, Румъния и Словакия* (2004), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1892>.

Европейски център за правата на ромите, *Стъклената кутия: Изключване на ромите от заетостта* (2007), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2727>.

Европейски център за правата на ромите, *Влиянието на Законодателството и политиките върху училищната сегрегация на ромските деца: Проучване на Анти-дискриминационните закони и мерките на правителствата за елиминиране на сегрегацията в образованието в България, Република Чехия, Унгария, Румъния и Словакия* (2007), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2743>.

EUMAP/ Институт „Отворено общество”, *Равен достъп до качествено образование за ромите, Том 1: България, Унгария, Румъния, Сърбия* (2007), http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/report/vol1.pdf.

Законодателна инициатива за обществен интерес, *Самостоятелен и неравен: Борба с дискриминацията срещу ромите в образованието* Източник (2004), <http://www.pili.org/en/content/view/350/53/>.

Ина Зун, *На границите: Ромите и обществените услуги в Румъния, България и Македония (С допълнение на жилищните условия в Република Чехия)* (Ню Йорк: Институт „Отворено общество”, 2001).

Марк Бел, *Сравнителен анализ: Развиване на анти-дискриминационното законодателство в Европа* (2006), <http://www.migpolgroup.com/documents/3640.html>.

Мрежа на Програмата за обществено здравеопазване / Институт „Отворено общество”, *Посредничество за ромското здравеопазване: Възможности за политика и програма* (2005), http://www.soros.org/initiatives/health/focus/roma/articles_publications/publications/romani-health_20051201.

Обединените Нации, Цели за развитие на Хилядолетието (2000), <http://www.un.org/millenniumgoals/>.

ПРООН, *Застрашени: Роми и разселени в Югоизточна Европа* (2006), http://europeandcis.undp.org/menu=p_cms/show&content_id=A3C29ADB-F203-1EE9-BB0A277C80C5F9F2.

ПРООН, *Лицата на бедността, Лицата на надеждата: Профили на уязвимост сред ромското население в страните от Десетилетието на ромското включване* (2005), <http://vulnerability.undp.sk/>.

Рики Холтмаат, *Катализатори за промяна ? Органи по равнопоставеността според Директива 2000/43/ЕС—Съществуване, Независимост и Ефективност* (2006), <http://www.migpolgroup.com/documents/3642.html>.

Съвета на Европа, *Жилищни условия на ромите в централна и източна Европа: Факти и предложения*, доклад разработен от Самюел Делепин (2006), http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/housing/Housing ofRomaMay2006_en.asp.

БЪЛГАРИЯ

Български Хелзинкски комитет, *Пет години по-късно: Не правителствени проекти за десеграцията на образованието на ромите в България* (2006), <http://www.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=330>.

Георги Ангелов и Лъчезар Богданов, „*Интеграцията на ромите в България: Необходимите реформи и техните икономически ефекти*” (предстоящ доклад).

Глобален фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария, информация за проекта в България <http://www.theglo-balfund.org/programs/countrysite.aspx?lang=en&CountryId=BUL>.

Джаап Де Конинг, *Средно сročна оценка на програмата от социални помощи към осигуряване на заетост* (2005, непубликуван).

Европейска група за консултиране и миграционна политика, *Сравнителен анализ на националните мерки за борба с дискриминацията*, редактирано от Айлеен МакКолган (2006), http://ec.europa.eu/employment_social/fun-damental_rights/pdf/pubst/stud/mapstrand1_en.pdf.

Европейски център за правата на ромите, *Липса на линейки: Позор за здравната грижа за ромите в Европа* (2006), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2632>.

Европейски център за правата на ромите, *Стигмата: Сегрегирано образование на ромите в централна и източна Европа. Проучване на моделите на сегрегирано образование на ромите в България, Република Чехия, Унгария, Румъния и Словакия* (2004), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1892>.

Европейски център за правата на ромите, *Стъклената кутия: Изключване на ромите от заетост* (2007), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2727>.

Европейски център за правата на ромите, *Влиянието на Законодателството и политиките върху училищната сегрегация на ромските деца: Проучване на Анти-дискриминационните закони и мерките на правителствата за елиминиране на сегрегацията в образованието в България, Република Чехия, Унгария, Румъния и Словакия* (2007), <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2743>.

EUMAP / Институт „Отворено общество”, *Равен достъп на ромите до качествено образование, Том 1: България, Унгария, Румъния, Сърбия* (2007), http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/report/vol1.pdf.

EUMAP / Институт „Отворено общество”, *Права на хората с интелектуални увреждания: Достъп до образование и заетост—България* (2005), http://www.eumap.org/topics/inteldis/reports/national/bulgaria/id_bul.pdf.

Закон за защита от дискриминация наличен в „Основни документи” на български език на: <http://www.ncedi.government.bg/en/index.html>.

Ина Зун, *На ръба: Ромите и обществените услуги в Румъния, България и Македония (С допълнение на жилищните условия в Република Чехия)* (Ню Йорк: Институт „Отворено общество”, 2001).

Йосиф Нунев, „Анализ на сегашното положение на училищата със записани роми” в *Стратегии за политики в науката и образованието, специално издание 2002 г.*

Марк Бел, *Сравнителен анализ: Развиване на анти-дискриминационното законодателство в Европа* (2006), <http://www.migpolgroup.com/documents/3640.html>.

Министерство на здравеопазването, *Здравна стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етнически малцинства и свързания с това План за действие за 2005-2007 г.*, налични в „Основни документи” на: <http://www.ncedi.government.bg/en/index.html>.

Министерство на здравеопазването, *Писмо относно заетостта на здравните медиатори* (номер 08-00-34 от 26 февруари 2007) до 28 Общини в България.

Министерство на образованието и науката, *Правила за работа на Центъра за образователна интеграция*, наличен на български език на: http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/documents/regulations/.

Министерство на образованието и науката, *Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства*, налична в „Основни документи” на български език на: <http://www.ncedi.government.bg/en/index.html>.

Министерство на образованието и науката, *Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка, 2006–2015*, налична на български език на: <http://bglog.net/Obrazovanie/6778>.

Министерство на труда и социалната политика, *От социални помощи към осигуряване на заетост*, на български език на: http://www.az.government.bg/Projects/Prog/NPSPZ/Frame_SPomZaet.htm.

Министерство на труда и социалната политика, *Национален план за действие по заетостта 2006 г.*

Мрежа на Програмата за обществено здравеопазване / Институт „Отворено общество”, *Посредничество за ромското здравеопазване: Възможности за политика и програма* (2005), http://www.soros.org/initiatives/health/focus/roma/articles_publications/publications/romani-health_20051201.

Правителство на България, *Национална жилищна стратегия*, налична на български език на <http://www.mtrgb.government.bg/doc-types.php?P=5&T=17>.

Правителство на България, *Национална програма за подобряване жилищните условия на ромите в България*, налична в „Основни документи” на: <http://www.ncedi.government.bg/en/index.html>.

Правителство на България, *Национална програма за подобряване на жилищните условия в градска среда на етническите малцинства в неравностойно положение*, налична на: <http://www.undp.bg/publications.php?id=1498>.

Правителство на България, *Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” 2007-2013*, налична в „Основни документи” на български език на: <http://www.ncedi.government.bg/index.html>.

Правителство на България, *План за действие на Десетилетието*, <http://www.romadecade.org/index.php?content=1>.

Правителство на България, *Рамкова програма за равноправното интегриране на ромите в българското общество*, налична при „Основни документи” на: <http://www.ncedi.government.bg/en/index.html>.

Ромски образователен фонд, *Напреднало образование на ромите в България* (2007), <http://romaeducationfund.hu/>.

Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе”, *Ромските стратегии в България в навечерието на присъединяването към ЕС* (2006), http://www.osce.org/documents/odihp/2006/10/21538_en.pdf. [Тази публикация беше един от основните източници за изготвянето на доклада на България за Мониторинга на Десетилетието.]

USAID, *Пазара на труда в България 2001–2007*, информация по проекта е налична на: <http://bulgaria.usaid.gov/labor-market-project/page.html>.

Мониторингът на Десетилетието е първата оценка на дейността на правителствата по изпълнението на ангажиментите, поети чрез „Десетилетието на ромското включване 2005–2015 г.“

Десетилетието цели да даде глас на ромите в процеса на включване. Тази оценка, която прави преглед на периода от стартирането на Десетилетието в началото на 2005 г. до края на 2006 г., е осъществена от коалиции на ромски НПО и активисти от всички държави, участващи в Десетилетието.

Мониторингът на Десетилетието е принос на ромските активисти в превръщането на Десетилетието на ромското включване в успех.

Мониторингът на Десетилетието е подкрепен от Институт “Отворено общество” и Световната банка.